जुलै 2005

Rs. 12 /-

चांदोबा

या अंकात

अनुभवा

सर्वोत्तम कथा

जगमोहन आजोबांनी राम व श्याम या दोघांना बोलावले, व दोघांना खाऊ दिला. नंतर त्यांनी एका गरीब मुलाची गोष्ट सांगितली. गोष्टींत देव त्या गरीब मुलावर प्रसन्न होतात व देव त्यांना सुखी करतो.

एकदम जगमोहन आजोबांनी राम व श्यामला विचारले, ''राम, श्याम, जर देव तुम्हाला वर देण्यासाठी आला तर तुम्ही काय मागाल?''

बराच वेळ राम श्याम गप्प राहिले. नंतर राम म्हणाला, ''मला माझे आजोबा, आमचे हिरवे हिरवे शेत, माझे घर, आंगण खूप आवडते. पण आमच्या शेतांत झाडे फारशी नाहीत. त्यामुळे पक्षी सुद्धां कमी येतात. देवाला मी सांगेन कीं माझ्या शेताच्या बांधावर भरपूर झाडे उगवू देत व पक्षी येऊं देत. म्हणजे मी रोज संध्याकाळी तिथे आजोबांना घेऊन जाईन.''

श्याम म्हणाला, ''आजोबा, मला फार दूरच्या देशांत जायचे आहे. मी व्यापार करणार, खूप पैसे मिळवणार. पण समुद्रावरुन जाताना जहाज लागते. ते माझ्याजवळ नाही. म्हणून मी देवाजवळ मोठे जहाज मागणार व दूरच्या देशांत जाणार आहे.'' अशा प्रकारे राम व श्यामने उत्तर दिले.

सागर उत्तम पाटील,
संदीप गोपाल पाटील, मु. बाघकूद बुद्रुक, पो. पिंपरी,
ता. धरणगांव, जि. जळगांव, महाराष्ट्र - ४२५ १०४.

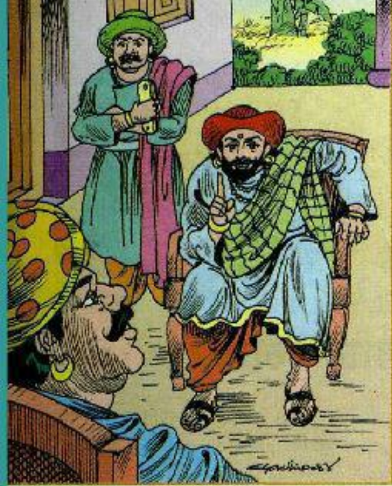
या बागेतले लाल गुलाब

विशाल देशांत सोमेश्वर नांवाचे एक गांव होते. तिथे पीक चांगले येत असे म्हणून तिथल्या शेतकऱ्यांना कांही कमी नव्हते. जरुरीच्या साऱ्या वस्तू ते विकत घेऊं शकत. व्यापारीदेखील योग्य नफा घेऊन माल विकत असत. स्वार्थापोटी इतरांचे नुकसान करण्याची प्रवृत्ती लोकांच्यात नव्हती. गांवकरी सज्जन व समंजस होते. ते नेहमी संतुष्ट दिसत. निरोगी वातावरणांत ते आनंदात राहात होते.

सोमेश्वरचे जनार्दन मंदिर फार प्रसिद्ध होते. त्याच्या दर्शनासाठी दूरदूरच्या गांवांतून लोक येत असत. या गांवाचे हे महात्म्य हळूंहळूं राजाच्या कानावर गेले. त्यांनी एके दिवशी गंगाभट्ट मंत्र्याला सांगितले, ''मंत्रीजी, तिथले जनार्दनस्वामीचे मंदिर शेकडो वर्षांचे जुने आहे. पण माझ्या माहितीप्रमाणे दहा वर्षांपूर्वी हे गांव कांही इतके भरभराटीस आलेले नव्हते. मला वाटतं कीं गांवच्या वैभवाचे कारण फक्त हा देव आहे असे नाही; याचे दुसरे कांहीतरी कारण अवश्य असले पाहिजे. यावर तुमचे काय मत आहे?''

राजा व मंत्री ज्योतिषांचा वेष करुन सोमेश्वरला पोंचले. तिथली समृद्धी पाहून ते चकित झाले. भविष्य सांगण्याच्या निमित्ताने ते एका घरी गेले. तिथल्या घरमालकाने त्यांना म्हटले, ''महाशय, तुमच्या चेहऱ्यावरचे तेज पाहून असं वाटतंय कीं तुम्ही दोघेही विद्यावंत, प्रतिभावंत आहात, पण अशा प्रकारे ज्योतिष सांगून आपली विद्या वांया जाते असं मला वाटतं. मनुष्यांना जे हवं ते कष्टाने मिळवता येतं. माणसाने केवळ दैवावर हवाला ठेवून बसणं ठीक नाही. आपल्या योग्यता व कुवतीनुसार आपण परिश्रम केले पाहिजेत, आणि ज्याला स्वतःच्या योग्यतेवर विश्वास आहे, त्याला ज्योतिषाशी कसलं आलंय काम?''

त्या गृहस्थाच्या संयमाचे राजाला आश्चर्य

वाटले व तो पुढे म्हणाला, "जनार्दनस्वामीच्या कृपेमुळे गांवातले सारे लोक सुखी आहेत, संतुष्ट आहेत. आमच्यासारख्या लोकांचा मानसन्मान, आदर तुमच्यासारखे सज्जनच करुं शकतात. नाही म्हणूं नका." त्यावर त्या गृहस्थाने हंसून म्हटले, "महोदय, परमेश्वराने आपल्याला जन्म दिला, चांगल्या सुखसोयी दिल्या. यापेक्षां जास्त अपेक्षा देवाकडून आपण ठेवणे चुकीचे आहे, असं आमच्या गांवातले कमलनाथ म्हणतात. ते सांगतात त्यानुसार आम्ही वागतो. त्यामुळेच आमच्या गांवाची इतकी प्रगती झालेली आहे. आम्हाला तर वाटतं कीं त्यांना देवाने दहा वर्षांपूर्वी आमच्याकडे पाठवलं आणि आमच्यावर कृपा केली. एकवार तुम्ही त्यांना भेटलात तर ते तुमच्या कुवतीप्रमाणे तुम्हालाही काम देतील."

त्या गांवाच्या प्रगती व वैभवाच्या मागे कमलनाथ आहे, हे राजाला व मंत्र्याला स्पष्ट कळून चुकले. ते दोघे कमलनाथला भेटले. दोघांचे बोलणे ऐकून घेतल्यावर कमलनाथ म्हणाला, "महोदय, ज्योतिषशास्त्र महान आहे हे मी मानतो. पण माणसांना भविष्य सांगण्यामुळे त्याचा फायदा होण्यापेक्षां नुकसानच जास्त होतं. या शास्त्राचा जर योग्य उपयोग करायचा असेल तर पाऊस, पूर, वादळ, भूकंप, दुष्काळ अशा आपत्तींबद्दल जर आधी समजले तर ते उपयोगी पडेल आणि त्यामुळे अगोदरच काळजी घेता येईल. त्या दृष्टीकोनांतून आपण ज्योतिषाचा अभ्यास करुन पहावा. तुम्हाला हवे असेल तर या दिशेने मीही तुम्हाला थोडीफार मदत करीन."

त्यावर मात्र दोघांनी तावडतोब आपली ओळख दिली. व तिथे येण्याचे कारण सांगितले. "हे बघा, राजाने कितीही आज्ञा व आदेश दिले तरी आपल्यासारख्यांचे प्रबोधन असल्यामुळेच जनतेचा फायदा होत असतो. आम्ही तुमच्याकडे कांही हुशार, तडफदार तरुण मुले पाठवूं, तुम्ही त्यांना प्रशिक्षण द्या. त्यांचे शिक्षण संपले कीं त्यांना इतर गांवी नोकरीवर धाडता येईल आणि आपल्या विचार व मार्गदर्शनाचा प्रसार ते नीट करतील. त्यामुळे देश समृद्ध होईल."

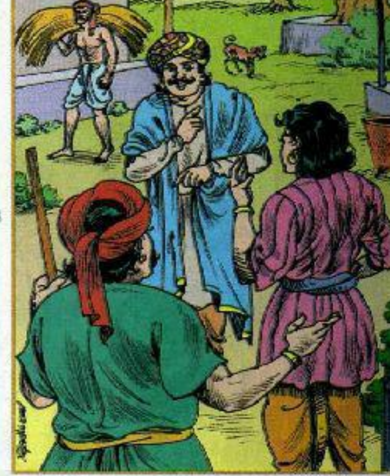
कमलनाथने त्यांचे म्हणणे मान्य केले. सहा महिन्यांत त्याने वीस तरुणांना प्रशिक्षण दिले. ते निरनिराळ्या गांवात गेले आणि हे नवे विचार त्यांनी गांवात रुजवले. परंतु वर्ष उलटले तरी त्या गांवातून कांही परिवर्तन दिसले नाही. त्यांच्या

नवीन विचारांत कुणीही फारसे स्वारस्य दाखवले नाही.

त्याचे राजाला आश्चर्य वाटले. उलट सोमेश्वर गांवची भरभराट जनार्दनाच्या कृपेमुळेच झाली आहे हा त्याचा विश्वास पक्का झाला. पण गंगाभद्र मंत्र्याने मात्र राजाची शंका दूर करण्याच्या हेतूने राजाला म्हटले, "महाराज, जर ही परमेश्वराचीच कृपा असली तर आपण जनतेसाठी कांहीच करुं शकणार नाही. पण जर हा कमलनाथचा प्रभाव असेल, तर आपण त्यांना दुसऱ्या गांवात पाठवून बघू या. सत्य काय ते नंतर समजेल."

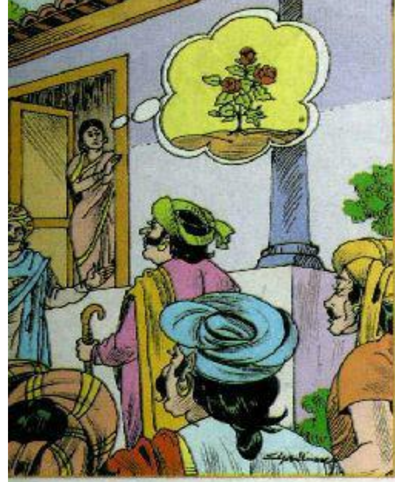
राजाला मंत्र्याचा विचार पटला. त्यांनी कमलनाथने रामपूरला जावे अशी इच्छा व्यक्त केली. तिथे ओळीने चार वर्षे दुष्काळ पडला होता. गांवात लोक भुकेने कळवळत होते. जे कांही थोडेफार मिळत होते, त्यांतून ते भूक भागवत होते. कमलनाथ, आपली पत्नी मीनाक्षी, व राम व गीता ह्या मुलांना घेऊन त्या गांवात पोंचला. गांवातली वाईट परिस्थिती पाहून त्यांच्या डोळ्यांत अश्रू आले.

गांवकऱ्यांनी त्यांना राहायला एक ओसाड घर दिले. तिथें त्यांनी आपले बिऱ्हाड थाटले. ती सारीजण सूर्योदयापूर्वीं उठत. मीनाक्षी घरकामांत मग्न होईल. कमलनाथ थोडा वेळ मुलांना शिकवीत असे आणि नंतर लोकांना भेटायला म्हणून गांवात जाई. प्रत्येकाशी बोलून तिथल्या अडचणी, चिंता, गांवातल्या खांचाखोचा, याची माहिती करुन घेई व जमल्यास त्यांच्या अडचणींवर मार्ग

सुचवीत असे. त्याच्या सांगण्यामधे कोणती जादू होती ते सांगता येत नसे. पण सल्ला मागायला मात्र सारेजण त्याच्याकडे जात.

कुठे विहिरी खोदल्या म्हणजे पाणी लागेल, हे कमलनाथने त्यांना सांगितले. कमी पाण्यावर कोणती नगदी पिके येऊं शकतात, हेही त्याने शिकवले. दुष्काळामुळे नगरांत जाऊन तात्पुरती कामें कशी मिळवता येतील, व कुटुंबाची त्यांत गुजराण होऊं शकते, हेही त्याने समजावून सांगितले. प्रकृति निरोगी राहावी म्हणून तो निरनिराळी औषधे व उपाय सुचवत होता. त्याचबरोबर त्याने गांवकऱ्यांना सांगितले, "आपल्या भूमीवर वाळवंट आहे, अरण्यें आहेत, बर्फाच्छादित पर्वत आहेत. या सगळ्या ठिकाणी लोक सुखरूप राहातात. कारण, नैसर्गिक

आपत्तींना माणूस कधीही घाबरत नाही आणि आपली प्रकृति त्या त्या हवेंत चांगली राहावी, म्हणून प्रयत्न करतो व आयुष्य जगतो."

सहा महिन्यांच्या आंत कमलनाथचे ओसाड घर हिरव्या झाडाझुडपांनी बहरले, गांवाचाही हळूंहळूं कायापालट होऊं लागला. त्यासाठी कमलनाथला एखादी चांगली भेटवस्तू द्यावी, असा गांवकऱ्यांनी निर्णय घेतला.

ते ऐकून कमलनाथ म्हणाला, "आपण माझा मान राखता, माझा सल्ला अंमलात आणता आहात. ह्यापेक्षां जास्त चांगली भेट कुठली असूं शकेल?"

गांवकरी त्याच्या पत्नीला, मीनाक्षीला म्हणाले, "ताईसाहेब, आपण ह्या ओसाड घरांत आलात आणि इथे नंदनवन फुलवलेत. आपल्या पतिराजांनी आम्हाला मार्गदर्शन करुन गांवाचे भले केले. पण खरं पाहिलं तर, हे गांव सुधारण्याच्या मागे तुम्ही आहात. आम्ही आपल्याला कांहीतरी द्यावे, अशी आमची फार तीव्र इच्छा आहे. आपल्याला कांही भेट दिली तरच आम्हाला समाधान वाटेल."

मीनाक्षीने लगेच म्हटलं, "एक काळ होता, की या घराची पिछाडी अगदीच मोकळा माळ होती. आता हिरवी झाडे, रंगीबेरंगी फुले इथे डुलताहेत. पण या घराच्या बागेत लाल गुलाब नाही, ते मला नेहमी जाणवतं. तुम्ही जर त्याचे एखादे रोप मला आणून दिलेत, तर मला खूप आनंद वाटेल. मला दुसरीतिसरी भेट कोणतीही नको, तेवढं रोप दिलं कीं पुरे!" गांवकरी लगेच लाल गुलाबाचे रोप शोधायला निघाले.

तोपर्यंत रामपुरमधे बरीच सुधारणा झालीय हे राजालाही कळलं. त्याने रामपुरांतल्या कांही प्रमुख गांवकऱ्यांना बोलावून घेतले. गांवकऱ्यांनी सांगितलं कीं गांवात जी कांही प्रगती झाली होती, त्याचे सारे श्रेय कमलनाथांनाच जाते.

गंगाभद्राने त्यांना सांगितलं, "आता कमलनाथ तुमच्या गांवात राहिले नाहीत, तरी गांवाची प्रगती होतच राहाणार. आता महाराज त्यांना दुसऱ्या गांवाला, योगवरला पाठवायचा विचार करीत आहेत."

हे ऐकून गांवकरी अवाक् झाले. त्यांनी आपसांत चर्चा केली व म्हटले, "महाराज, कमलनाथांची पत्नी मीनाक्षीबाई यांनी आम्हाला लाल गुलाबाचे रोप आणायला सांगितले आहे

आणि आम्ही ते आणून देण्याचे त्यांना वचन दिले आहे. अजून ते रोप मिळाले नसले तरी लौकरच मिळेल. तोपर्यंत आपण आम्हाला सवड द्यावी.

राजाला त्यांचे म्हणणे पटले. पण सहा महिने झाले तरी ते रोप कांही मिळाले नाही. मंत्र्याला हे समजल्यानंतर त्याने राजाला म्हटलं, "महाराज, रामपुरवासीयांना अजून कांही गुलाबाचं रोप मिळालेलं नाही. आपण त्यासाठी प्रयत्न करायचा कां?" राजाने संमती दिली. बऱ्याच शोधानंतर शेजारच्या राज्यांतल्या एका खेड्यांत ते रोप मिळाले.

राजा व मंत्री रामपूरला गेले. कमलनाथला एक किंमती भेटवस्तू देऊन त्यांनी त्याचा सत्कार केला व गांवकऱ्यांतर्फे ते रोप मीनाक्षीला देऊन राजाने त्यांना सांगितलं, "आपली इच्छा पूर्ण झाली. आता तुम्ही योगवर गांवी जावे, आणि त्या गांवाचा उद्धार करावा."

तोच मीनाक्षी चटकन म्हणाली, "महाराज, अजून हे रोप आम्हाला इथे लावायचं आहे. त्याला पाणी घालून पहिले फूल आमच्या हातांत आले कीं त्यानंतरच आम्ही आपल्या इच्छेनुसार जरुर जाऊं."

राजा आश्चर्याने म्हणाला, "आपण इथून जाताना हे रोप योगवरला घेऊन जा ना!"

मीनाक्षीने उत्तर दिले, "मी हे रोप इथल्या घराच्या बागेसाठी मागितलं होतं. ते इथेच लावायचं आहे मला!"

राजाने त्या दोघांना प्रणाम करीत म्हटले, "आपल्या परिवाराचे वैशिष्ट्य काय आहे ते आत्ता मला समजलं. जिथें तुम्ही राहाता, ते गांव, लोक, घर, हे सारं तुम्ही आपलं मानून राहाता, आणि समर्पणाच्या भावनेने तिथे भरपूर कष्ट, मेहनत करता! म्हणून आपला सल्ला योग्य मानतात. नुसताच सल्ला महान असता तर सारे शिक्षक महात्मा बनले असते. माझी आपल्याला नम्र विनंती आहे कीं भविष्यांत आपण इच्छा असेल तिकडे जावे व रहावे, आणि आपल्या देशाच्या नागरिकांवर चांगले संस्कार करावेत, व त्यांना मार्गदर्शन करावे!"

स्वर्ग-नरक

एक मुनी एका देवालयासमोरच्या मंडपात ध्यानमग्न होऊन बसले होते. तिथे एक सैनिक घोड्यावरुन खाली उतरला आणि मुनींच्यासमोर जाऊन उभा राहिला. थोड्या वेळानंतर मुनींनी जेव्हां डोळे उघडले, तेव्हां त्या योद्ध्याने त्यांना नम्रपणे प्रणाम केला आणि म्हटले, "फारा दिवसांपासून माझ्या मनांत एक शंका आहे."

"सांग" मुनींनी प्रसन्नपणे म्हटले.

"लोक स्वर्ग-नरक याबद्दल बोलत असतात, ते खरेच आहेत कां?" सैनिकाने विचारले.

"तू कोण आहेस? काय करतोस?" मुनींनी सौम्य स्वरांत विचारले.

"मी या देशाचा सेनाधिपती आहे." त्या योद्धाने मोठ्या गर्वाने सांगितलं.

"तुझ्यासारख्या मूर्खाला कुणी सेनाधिपती केलं?" मुनींनी विचारलं.

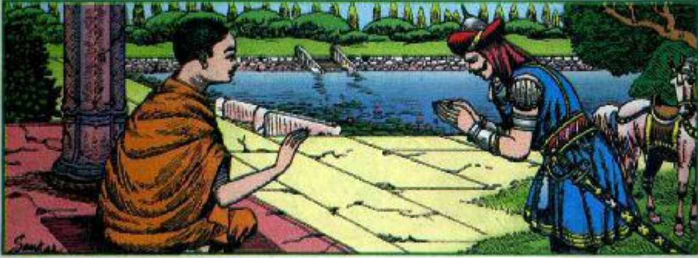
मुनींच्या या शब्दांवर सेनाधिपती नाखूष झाला व त्याने चटकन म्यानांतून तलवार काढली.

"आत्ता आत्ता तुझ्यामधल्या नरकाचे द्वार उघडलेले आहे." मुनींनी हसत म्हटलं. मुनींचे बोलणे ऐकून सेनाधिपती मागे सरला, आणि तलवार म्यानांत ठेवून तो म्हणाला, "क्षमा करावी, मुनिवर."

"आता मात्र तुझ्यामधल्या स्वर्गाचे दार उघडलेले आहे. काम, क्रोध, लोभ, मोह इत्यादि दुर्गुण म्हणजे नरकाचे कूप आहे. पण शांति, करुणा, दया, सहनशक्ती, वगैरे सद्गुण आपल्यामधे सुख व संतोष भरतात. ज्या हृदयांत हे सद्गुण असतात, ते हृदय म्हणजे स्वर्ग असतो. स्वर्ग आणि नरक हे आणखी दुसऱ्या ठिकाणी नाहीत, ते आपल्या हृदयांतच आहेत." मुनींनी सांगितले.

"मी समजलो, मुनीवर, धन्यवाद!" असं म्हणून योद्ध्याने पुन्हां एकवार प्रणाम केला आणि तो तिथून निघून गेला. त्याच्या मनांत आता कांही शंका नव्हती हे त्याच्या चेहऱ्यावर स्पष्टपणें दिसत होतं.

(झेन कथेचा आधार)

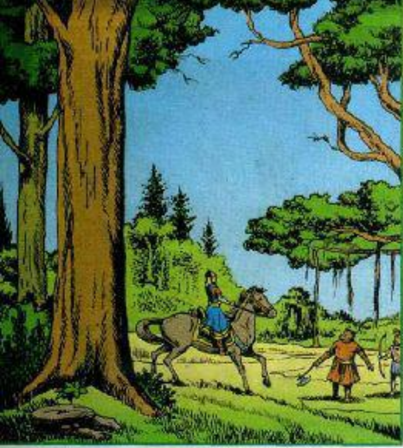
अस्वल्या मांत्रिक

20

(मंत्रदंड मिळवल्यानंतर बैराग्याच्या शिष्यांनी त्याचा प्रभाव किती आहे, ते पाहाण्यासाठी तो दंड जमिनीवर आपटला. त्यांतून तिथे खाली एक भुयार असल्याचे दिसले. आंत खजिना असेल या कल्पनेने बैरागी व ते शिष्य भुयारांत उतरले. त्याचवेळी तलावाजवळ पोंचलेला अस्वल्या वधिक तलवार उपसून पारध्यावर वार करणार होता. त्यानंतर...)

वधिकाची भयानक आकृती आणि त्याच्या हातांत चमकणारा परशु पाहून पारध्याला समजलं कीं पळून जाण्याचा प्रयत्न करणे तितकेच धोकादायक आहे. तो थरथर कांपायला लागला व दोन्ही हात जोडून विनवून म्हणाला, "महाशय, गेल्या सात दिवसांत मी या अरण्यांत विचित्र प्रकारची माणसे आणि एक भयंकर राक्षसही पाहिला. पण मी त्या कुणाशीही बोललो नाही. मी त्या मायामर्कटालादेखील पाहिलेलं नाही. लाल वस्त्र पांघरलेला एक जटाधारी एक शंख वाजवून ओरडत होता. "हे शिष्या, मायामर्कटा," - हे त्याचे शब्द मी निश्चित ऐकलेले आहेत."

पारध्याचे हे शब्द ऐकून वधिक आश्चर्य-चकित झाला. आपला परशु त्याने खाली ठेवत गंभीरपणे म्हटले, "अरे पारध्या, मला वाटतं कीं तू आम्हाला कांहीतरी खास गोष्टी नक्कीच सांगणार आहेस. त्यांचे रहस्य माझे मालक कालवर्माजी यांना ठाऊक असेल असं वाटतं. तू

पळून जाऊं नकोस. तुझ्या जिवाला मुळीच धोका नाही.''

तो वन्यवासी तरुणही चकित होऊन म्हणाला, ''वधिक भाऊ, या पारध्याच्या बोलण्यावर विश्वास ठेवता येईल कां? एक मांत्रिक व उग्रदंड राक्षस आपल्याबरोबर आहेत. अशा स्थितींत आणखी एक मांत्रिक आणि राक्षसांचा या अरण्यांत संचार असणे कसे शक्य आहे?''

''माझ्याही मनांत हीच शंका आहे. बहुधा आपले मांत्रिक यांच्या तोडीचा आणखी एक मांत्रिक इथे आला की काय? चांगली गोष्ट आहे. अरे पारध्या, तू ज्या लबाड बैरागी आणि भुयाराबद्दल सांगतो आहेस ना, त्यांची सविस्तर माहिती सांग.'' अस्वल्या वधिकाने म्हटलं.

त्यानंतर पारधी त्यांना त्या भुयाराकडे घेऊन गेला. बैरागी व त्याचे शिष्य त्यांत उतरले होते. मंत्रदंडाच्या सहाय्याने त्या लोकांनी जो चमत्कार केला, त्याचीही माहिती सांगितली.

ही बातमी कालीवर्मा आणि अस्वल्या मांत्रिकाला सांगावी म्हणून अस्वल्या वधिक निघणारच होता.

तेवढ्यांत कालीवर्मा घोड्यावर स्वार होऊन तिथे पोचला आणि म्हणाला, ''अरे, हा प्रदेश आपल्यासाठी इथे मुक्काम करण्यासाठी फारच सोईचा होईल असं वाटतं!''

अस्वल्या वधिक कालीवर्माच्याजवळ जाऊन म्हणाला, ''कालीवर्माजी, मुक्कामाबद्दल नंतर विचार करुं. आता तुम्ही या पारध्याला विचारुन पाहा, त्याने दोन चमत्कारिक गोष्टी ऐकलेल्या आहेत.''

कालीवर्माने विचारल्यावर पारध्याने सांगितलं कीं त्याने शंख, मांत्रिक, राक्षस, बैरागी आणि त्याच्या दोन्ही शिष्यांना अरण्यांत बघितलं. बैरागी मंत्रदंडाच्या मदतीने जमिनींतल्या भुयारांत उतरुन आंत गेले होते.

कालीवर्मा भुयाराच्या तोंडापर्यंत गेला आणि आंत वांकून सावधपणे खाली उतरला. पायऱ्या उतरताना त्याला दूरवर थोडासा उजेड आणि त्याच्याकडे येणाऱ्या तीन आकृती दिसल्या.

कालीवर्मा लगेच भुयारातून वर येऊन पोचला, व अस्वल्या वधिकाला म्हणाला, ''वधिका, तुझे अरण्यवासी सेवक इथे पाहारा करायला बसव. तू मांत्रिकगुरुजींकडे जाऊन ही सविस्तर माहिती सांग. इकडे मी भुयारांत शिरुन बैराग्याच्या हातांतला मंत्रदंड मिळवण्याचा प्रयत्न करतो.''

चार पावले पुढे जाऊन वधिक थांबला आणि म्हणाला, ''कालीवर्माजी, कृपा करुन हे विसरुं नका कीं यावेळी बैराग्यांच्या हातांत अस्वल्या मांत्रिकाचा शक्तीमान मंत्रदंड आहे.''

तलवार परजीत कालीवर्मा भुयाराच्या दिशेला वळून म्हणाला, ''हे बघ वधिका, माझ्या या सोनेरी मुठीच्या तलवारींत किती शक्ती आहे ते मला सांगता येणार नाही, पण ही देखील एखाद्या मंत्रदंडापेक्षा कांही कमी नाही. माझ्या पित्याच्या या तलवारीने जितकेतू राजाच्या पित्याच्या अनेक शत्रूंना मारलेले आहे. कदाचित लौकरच या तलवारीने जितकेतूचाही शिरच्छेद होण्याची शक्यता आहे.''

यानंतर अस्वल्या वधिकाचा वन्यवासी सेवक पारध्यासमोर जाऊन त्याला म्हणाला, ''अरे, तू तर पारधी, आणि मी रानांत राहणारा! पोटासाठी आपल्याला सारे अरण्य नेहमीच फिरावे लागते. म्हणून तू देखील माझ्यासारखा कुणा बलवंताच्या आश्रयाला जाऊन आपले पोटपाणी कां भरत नाहीस? चंद्रशिला नगराच्या गादीवर आता जितकेतू जास्त दिवस राहाणार नाही. त्यावेळेला जर विजेत्यांच्या पक्षांत राहिलं कीं राजदरबारांत आपल्याला कांही ना कांही चांगली नोकरी नक्की मिळेल.''

पारध्याने त्या सेवकाकडे आशेने पाहात विचारले, ''भाऊराव! तुम्ही जे कांही सांगितलंत ते चांगलं वाटतंय. पण दुष्ट आणि नाकर्त्या जितकेतू राजाला पदच्युत करणारा बलवंत कोण आहे?''

त्यावेळी भुयारांत खाली उतरणाऱ्या कालीवर्माला दाखवत तो वन्यवासी तरुण म्हणाला, ''त्यांचे नांव कालीवर्मा आहे. यापूर्वी जितकेतुने त्यांचा अपमान तर केला आहेच, पण त्यांचा शिरच्छेद करायचाही खूप प्रयत्न केला. आता त्याचा वचपा काढायची वेळ आलेली आहे.''

''भाऊ, मला मागे सोडून जाऊं नका. मीही तुमच्यासोबत राहीन!'' असं म्हणत पारध्याने त्या तरुणाला गळामिठी मारली.

भुयारांत शिरल्यानंतर कालीवर्मा गुडघ्या इतक्या पाण्यांतून चालत थोडे अंतर पुढे गेला. पुढे जाणाऱ्या बैराग्यांना सावध करीत तो बोलला, ''तुम्ही तिथेच थांबा!''

हा आवाज ऐकून बैरागी चमकले व त्यांनी वळून पाहिले. त्यांतला छोटा शिष्य थरथरत

म्हणाला, "बैरागी गुरुजी! खजिन्याचे रक्षक आपला प्राण घ्यायला आले आहेत."

गुरु बैरागी क्षणभर थबकला व कालीवर्माच्या दिशेने नीट निरखून बघत म्हणाला, "अरे शिष्यांनो, आपल्याला घाबरायचं कांही कारणच नाही. आपल्याकडे येणारा हा माणूस यक्ष नसावा. मी आमच्या गुरुच्या तोंडून ऐकलं आहे की यक्ष ठेंगणे असतात आणि त्यांचा आवाज किनरा असतो. हा तर अजानुबाहु दिसतो आहे. आवाजही खणखणीत घंटेसारखा आहे. हा साधा माणूस आहे. आपल्या मंत्रदंडाने याला आपण परलोकीं पाठवूं या!"

गुरुबैराग्याचे बोलणे संपण्यापूर्वीच कालीवर्मा झटकन त्यांच्याजवळ गेला आणि म्हणाला, "अरे, तुमची सर्वांची मला चांगली माहिती आहे. तुम्ही चोरलेल्या त्या मंत्रदंडापेक्षां ही तलवार जास्त शक्तीशाली आहे. तुम्हाला तिची परीक्षा घ्यायची आहे कां?" आणि त्याने त्यांच्यासमोर तलवार धरली.

त्या धारदार तलवारीच्या पात्याचे तेज पाहून दोन्ही शिष्य घाबरून गुरुजींना म्हणाले, "गुरुजी, आपण मंत्र जपा आणि तलवारीचे भस्म करा!"

गुरुने दबकतच मंत्रदंड वर उचलला आणि कांहीतरी मंत्र पुटपुटला. पण त्याचा कांहीच परिणाम झाला नाही, तेव्हां कालीवर्माने पुढे सरसावून बैराग्याच्या छातीवर तलवार टेकवली आणि दरडावले, "अरे बैराग्या, या मंत्रदंडाचा मी मालक आहे. हा फक्त माझ्या आज्ञा पाळतो. आता मला हा मंत्रदंड देतोस कीं तुझ्या छातींत मी ही तलवार खुपसू?"

गुरु बैरागी विचारांत पडला पण त्याचे दोन्ही शिष्य घाईने एकदम म्हणाले, "गुरुजी! त्यांच्या हातांत मंत्रदंड देऊन टाका ना!"

"शिष्यांनो! तुम्ही ठीक बोललात!" खोट्या गांभीर्याचा आव आणीत बैरागी म्हणाला आणि त्याने तो मंत्रदंड कालीवर्माच्या हातांत दिला नि म्हटले, "वीर तरुणा! तुझ्या साहस व पराक्रमावर मी लुब्ध आहे. हा मंत्रदंड घेऊन जा आणि जितकेतु राजाच्या दत्तक मुलीशी विवाह कर. शंभर वर्षे सुखाने जगा व चंद्रशिला नगरीवर उत्तम प्रकारे राज्य करा!"

हे शब्द ऐकून हंसतच कालीवर्माने तो मंत्रदंड आपल्या हातांत घेतला. पुढे काय करावे हा विचार त्याचा मनांत तरळत होता, तोच गुरु बैरागी कांहीतरी गुप्त माहिती सांगावी असा अभिनय

करीत म्हणाला, "हे बघ तरुणा, त्या खजिन्यांतला थोडासा हिस्सा आम्हाला देखील मिळायला हवा कीं नाही?"

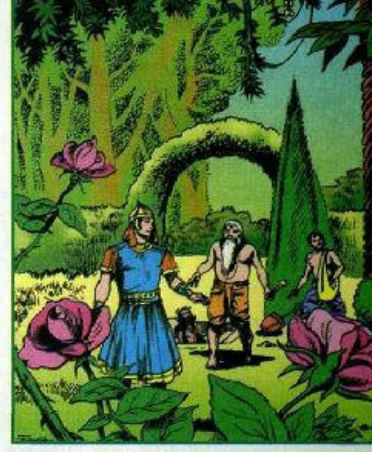
हे ऐकून कालीवर्माला एक कल्पना सुचली. त्याने बैराग्याकडे एकदा नीट निरखून बघितले आणि म्हटले, "अरेरे, या भुयारांत कांहीतरी खजिना लपवलेला असेल, म्हणून तुम्ही इकडे आलात. पण जर इथें कांही सोनेचांदी मिळाली तर ते घेऊन जाण्यासाठी मी तुम्हा लोकांना अनुमती देतो आहे. तुम्ही माझ्याबरोबर भुयारांत येऊं शकाल ना?"

हे ऐकून गुरुशिष्य फारच खूष होऊन म्हणाले, "हे वीर तरुणा, तुमच्या शब्दांचा आम्ही अवमान करण्याचे मनांत सुद्धां आणणार नाही. तुम्ही पुढे व्हा आणि मार्ग दाखवावा."

त्यानंतर सर्वजण दूर दिसत असलेल्या प्रकाशाकडे निघाले. एका ठिकाणी भुयारी वाट संपत होती. पण तिथे वरती जो दगड झांकण म्हणून ठेवलेला होता, त्याच्या फटींतून अंधुकसा प्रकाश खाली पडत होता.

कालीवर्माने बैराग्यांना म्हटलं, "आता पहा, जर आपण वरचा हा दगड आवाज न करता बाजूला ढकलला, तर आपण सारेजण राजाच्या किल्ल्याच्या कोणत्या भागांत आलो आहोत हे निश्चितच आपल्याला समजेल. हं, मला जरा हात द्या!"

नंतर सर्वांनी मिळून तो दगड एका बाजूला ढकलला. दुसऱ्याच क्षणीं भुयाराच्या आंतून सूर्याचे किरण चमकायला लागले. दगडावर

असलेल्या जमिनींतली कांही फुलझाडांची लहान रोपे किंचित आवाज करीत खाली पडली.

कालीवर्मा सर्वांच्याआगोदर वर चढला, त्याने चौफेर नजर फिरवली. आपण राजाच्या उद्यानांत आलो आहोत हे त्याच्या लक्षांत आले.

त्याच्या इशाऱ्यानुसार सर्वजण भुयारांतून वर आले व म्हणूं लागले, "आहाहा! किती सुंदर बगिचा आहे हा! हे तर जितकेतु राजाचे उद्यान असावेसे वाटते."

कालीवर्माने त्यांना अगदी हळू आवाजांत बोलायची सूचना देत त्यांना समजावले, "आपण अत्यंत धोक्याच्या प्रदेशांत पोंचलो आहोत. मला माझ्या जिवाची पर्वा नाही. जरा राजाच्या सैनिकांनी मला पकडले तर जिवंतपणी कांही मी त्यांचा बंदी होणार नाही. पण तुमचे काय होईल?" बैरागी गुरु थरथरत म्हणाला, "पण

आत्ताच आम्हाला आमचा जीव प्यारा आहे. या भुयारांत खजिना नाही हे आम्हाला समजले आहे. जर तुमची संमती असेल तर आम्ही आपले आल्या वाटेने निघून जाऊं!''

कालीवर्मा बैराग्यांनी परत जावे असं त्यांना सांगत होता, पण त्याच वेळी भुयाराच्या वाटे-जवळच्या झाडाच्या सावलीत जितकेतु राजा आणि मायामर्कट बोलत येत असताना त्यांना दिसले. ते त्यांच्या दिशेलाच येत होते. कालीवर्मा झटकन फुलझाडांच्याआड लपला आणि त्या बैराग्यांना हळूंच म्हणाला, ''तुमच्या जिवाला कांही धोका नाही. जर चुकून तुम्ही त्यांना दिसलात तर राजाला सरळ खोटं सांगा कीं हरवलेला मंत्रदंड नगरांतल्या एका व्यापाऱ्याच्या हातांत तुम्ही पाहिलात! आणि ही माहिती देण्यासाठी तुम्ही मुद्दाम तिथे आला होतात! मग पाहूं या पुढे काय होते ते!''

कालीवर्माने असं समजावून सांगितलं आणि दुरुन शंखध्वनी ऐकूं आला. क्षणांतच मायामर्कट फांदीवरुन उडी घेऊन त्यांच्याजवळच्याच एका झाडाजवळ आला व बोलला, ''तांत्रिक गुरुचा विजय असो! हा शंखध्वनि आपण किल्ल्याच्या-बाहेरुन करीत आहात कीं आंतून करता आहात?''

थोड्या वेळानंतर शंखनाद थांबला. मायामर्कट त्या झाडाच्या फांदीवरुन खाली उडी घेणार, तेवढ्यांत ते तिघे बैरागी घाबरुन चारी दिशांना टकामका पाहात होते, ते त्याच्या दृष्टीस पडले.

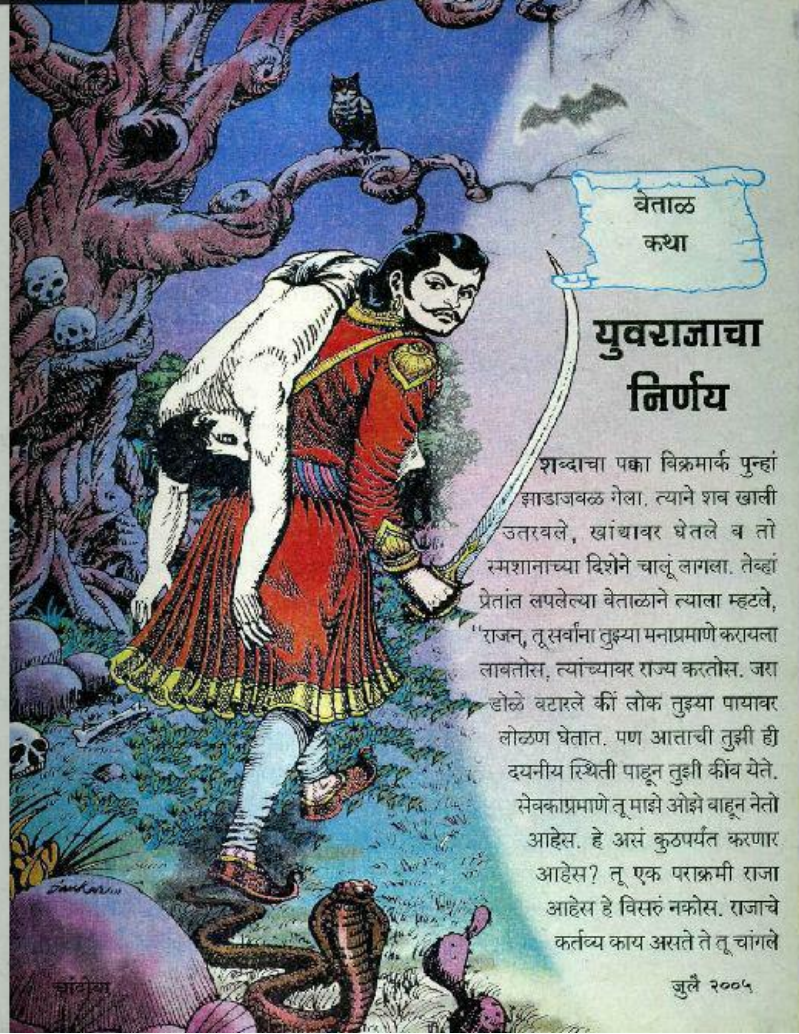
तो जोरजोरांत किंचाळत बोलायला लागला, ''महाराज, हे आपले उद्यान आहे कीं बैराग्यांचा मठ? आत्ता लागलीच या फुलझाडांपाशी उभ्या असलेल्या बैराग्यांना पकडा!'' आणि त्याने खाली उडी मारली.

जितकेतुने जोरांत टाळी वाजवली, सैनिकांना बोलावले, आणि बैराग्यांच्यासमोर जाऊन राजाने विचारले, ''कोण आहात तुम्ही? माझ्या बागेत कुणाच्या अनुमतीने शिरलात?''

त्यावर बैरागीगुरुने दोन्ही हात वर उचलून म्हटले, ''मंत्रदंड!.... श्यामगुप्त!.... मंत्रदंड!.... श्यामगुप्त!....''

(क्रमशः)

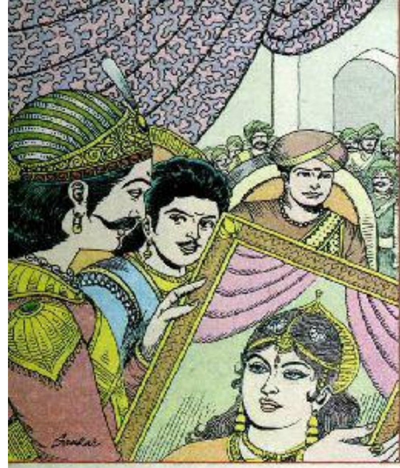

वेताळ कथा

युवराजाचा निर्णय

शब्दाचा पक्का विक्रमार्क पुन्हां झाडाजवळ गेला. त्याने शव खाली उतरवले, खांद्यावर घेतले व तो स्मशानाच्या दिशेने चालूं लागला. तेव्हां प्रेतांत लपलेल्या वेताळाने त्याला म्हटले, ''राजन्, तू सर्वांना तुझ्या मनाप्रमाणे करायला लावतोस, त्यांच्यावर राज्य करतोस. जरा डोळे वटारले कीं लोक तुझ्या पायावर लोळण घेतात. पण आत्ताची तुझी ही दयनीय स्थिती पाहून तुझी कींव येते. सेवकाप्रमाणे तू माझे ओझे वाहून नेतो आहेस. हे असं कुठपर्यंत करणार आहेस? तू एक पराक्रमी राजा आहेस हे विसरुं नकोस. राजाचे कर्तव्य काय असते ते तू चांगले

जाणतोस हे मला माहीत आहे. तुझ्यांत राजाचा अहंकार मुळीच नाही. पण असे कित्येक राजे आहेत कीं ते मोहांत अडकून वेड्यासारखा व्यवहार करतात. तू तसं तर करीत नाहीस ना? तुला सावध करण्यासाठी मी तुला दिनकरवर्मा नांवाच्या एका युवराजाची कहाणी सांगतो, ती ऐक.'' आणि वेताळ पुढील गोष्ट सांगायला लागला.

कमलभद्र हा संजीवनी राज्याचा राजा होता. दिनकरवर्मा हा त्याला एकुलता एक मुलगा होता. युद्धविद्येबरोबर इतर शास्त्रांचाही त्याने भरपूर अभ्यास केलेला होता. आजपर्यंत इतका योग्य तरुण आम्ही कधी बघितला नव्हता असं लोक नेहमी म्हणत.

त्याला राज्याभिषेक करुन त्याच्यावर राज्यकारभार सोंपवावा व आपण विश्रांति घ्यावी असा विचार राजाच्या मनांत घोळत होता.

एके दिवशी उषापुरी राज्यांतला रंजितशर्मा नांवाचा दूत राजाच्या भेटीला आला. सिंहासनाच्या बाजूलाच मोठ्या ऐटीत बसलेल्या देखण्या युवराजाला पाहून तो फारच खूष झाला. त्याने राजाला म्हटलं, ''महाराज, उषापुरीचे आमचे महाराज आपल्या मुलीचा, मधुलिकाचा विवाह आपले चिरंजीवांशी करावा अशी इच्छा बाळगून आहेत. ही माहिती मी आपल्याला सांगावी म्हणून आलो आहे. हे पहा आमच्या राजकुमारींचे चित्र!'' असे म्हणून त्याने आपल्या थैलीतून चित्र व जन्मकुंडली बाहेर काढली व राजाकडे दिली.

मधुलिकाचे चित्रांतले अनुपम सौंदर्य पाहून राजा थक्क झाला. तिचे मोठे डोळे, चाफेकळी-सारखे नाक, चेहऱ्यावरचे प्रसन्न हास्य फारच मोहक होते. चित्रही फार सुरेख काढलेले होते. राजाने ते चित्र कांही वेळ नीट बघितले आणि युवराजाच्या हातांत दिले. नंतर ती जन्मकुंडली राजज्योतिषाकडे धाडली. युवराज त्या चित्राकडे एकटक बघत राहिला होता. ते पाहून राजा समाधानाने हंसला.

राजज्योतिषाने पत्रिका नीट अभ्यासली आणि नंतर एक दीर्घ श्वास घेऊन राजाला म्हटले, ''क्षमा असावी, महाराज! ही पत्रिका उत्तम आहे, पण

जर आमच्या युवराजांनी मधुलिकादेवींशी विवाह केला तर महिन्याच्या आंतच त्यांना सर्पदंश होईल व त्यांचा मृत्यू ओढवेल.''

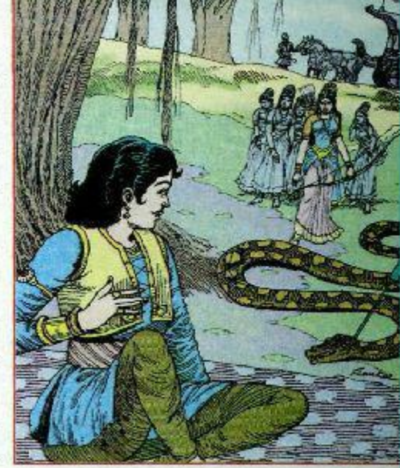
हे ऐकून कांही क्षण युवराज गप्प राहिला. पण स्वतःला सांवरत त्याने सांगितले, ''मृत्यू अटळ असेल तर तो कोणत्याही रूपांत येऊं शकेल. जन्मकुंडलीच्यामुळे ही अशी अद्‌भुत सुंदरी नाकारणे हा विचार ठीक नाही.''

राजाच्या लक्षांत आलं कीं मधुलिकाने युवराजाचं मन जिंकलं आहे. रंजितशर्माही गोंधळून गेला.

''आपण आपला निर्णय आमच्या महाराजांना सावकाशीने कळवावा.'' असे सांगून तो निघून गेला.

कांही दिवस उलटले. एके दिवशी दिनकरवर्मा शिकारीला अरण्यांत गेला. दुपारपर्यंत हिंडत राहिल्यामुळे तो दमून गेला. आणि एका सरोवराच्या कांठावर सर्वांच्याबरोबर भोजनासाठी बसला. नंतर विश्रांति घेण्यासाठी जवळच्याच वडाच्या झाडाखाली तो पहुडला. त्याचा डोळा लागणार तेवढ्यांत भक्ष्य शोधण्यासाठी वडाच्या फांदीवरुन एक अजगर खाली येत होता, तो अचानक युवराजावर पडला व त्याने युवराजाच्या शरीराला विळखा घातला. ते भयंकर दृश्य बघून राजाचे सैनिक काळजींत पडले.

नेम धरुन भाला फेकला किंवा तलवारीने वार केला, आणि चुकून युवराजावर घाव घातला गेला

तर अनर्थ झाला असता. कांही करण्याचा त्यांना धीरच होईना.

तितक्यांत कुठूनतरी अजगरावर बाणांचा वर्षाव झाला आणि त्याचे तुकडे झाले. अजगराचा विळखा सुटला आणि अजगर तडफडत मेला. युवराज मरणाच्या दाढेतून वांचला म्हणून सैनिकांना हर्षवायू झाला.

थोड्याचा वेळानंतर एक सुंदर रथ तिथे आला. हातांत धनुष्यबाण घेतलेली एक वीरबाला सुंदरी रथांतून खाली उतरली. तिच्यासोबत आणखी कांही तरुण मुलीही होत्या.

त्या तरुणीमुळेच आपले प्राण वांचले हे दिनकरवर्माच्या लक्षांत आले. त्याने कृतज्ञतेने तिच्याकडे पाहिले. चित्रांत जी मधुलिका त्याने

पाहिली होती, ती साक्षात त्याच्यासमोर उभी होती.

''मी उषापुरीची राजकुमारी मधुलिका - मैत्रिणींच्याबरोबर वनंविहारासाठी इकडे आले होते. अचानक आपल्याला सर्पाच्या विळख्यांतून सोडवण्याची संधी मिळाली. आपण कोण ते मला कळेल कां?''

''मी संजीवनीपुरीचा युवराज, दिनकरवर्मा आहे. मला अजगराच्या विळख्यांतून तुम्ही सोडवलेत त्याबद्दल मनःपूर्वक धन्यवाद'' युवराजाने हंसून म्हटलं.

मधुलिकाने लाजून मान खाली घातली. त्यानंतर दोघेही एकमेकांकडे बघतबघत आपापल्या राज्यांच्या दिशेने गेले.

सर्पाच्या तावडीतून युवराज सुदैवाने बांचला खरा, पण राजाच्या कानांत मात्र राजज्योतिषाचे शब्द गुंजत राहिले होते. ''मधुलिकाशी जर युवराजांचे लग्न झाले तर युवराजांना सर्पदंश होईल व त्यांत त्यांचा मृत्यू होईल.''

हे शब्द आठवले कीं राजाच्या जिवाचा थरकांप होई. आठवडाभरानंतर एक दिवस युवराज व विदूषक बागेत हिंडत होते. सूर्यास्ताचे सौंदर्य पाहाण्यासाठी युवराज पुढे गेला. त्यावेळी अशोकाच्या वाळलेल्या पानांमधे एक सर्प होता. युवराजाचा पाय अनवधानाने त्या सापाच्या शेपटीवरच पडला.

सापाने फणा उभारुन युवराजाला दंश केला आणि तो तिथून सरसर जाऊं लागला. पण युवराजाने तलवार उपसून त्याचे डोकेच छाटले.

विदूषकाचा आरडाओरडा ऐकून सैनिक लगेच तिथे आले. राजवैद्याला निरोप गेला. त्यांनी ताबडतोब रामबाण औषध दिले व विषाचा परिणाम झाला नाही. युवराजाचा प्राण बांचला. त्यानंतर राजाला पुन्हां ज्योतिषाचे शब्द आठवले त्याची भीती वाढली.

पंधरा दिवसानंतर रात्री युवराजाने भोजन केले, व नंतर झोपायची वेळ झाली, तेव्हां एक दासी दुधाचा प्याला घेऊन आली व तिने तो प्याला पलंगाशेजारी असलेल्या एका घडवंचीवर ठेवला. युवराजाने प्याला उचलण्यासाठी हात पुढे केला. पण धक्का लागून दूध जमिनीवर सांडले.

शेजारीच पाळलेले मांजर झोपले होते त्याने ते दूध पटकन चाटून संपवले आणि कांही क्षणांतच ते मांजर तडफडून मेले. राजवैद्यांनी दुधाची परीक्षा केली तेव्हां त्यांत सापाचे विष मिसळले होते असे लक्षांत आले.

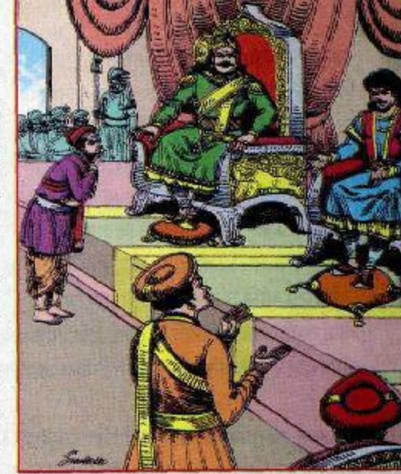
जास्त चौकशी केल्यानंतर ती दासी शत्रूची गुप्तहेर होती व युवराजाला मारण्याच्या हेतूनेच तिने राजवाड्यांत दासीचे काम पत्करले होते हे समजले. तिला पकडून तुरुंगात डांबले गेले.

या प्रसंगानंतर कांही दिवस उलटले व उषापुरीहून रंजित शर्मा हा दूत परत आला. त्याने राजाची भेट घेतली व युवराजाचा मधुलिकाशी विवाहाचा प्रस्ताव पुन्हां मांडला.

राजा एकदम संतापून म्हणाला, ''हा विचारच करता येणार नाही. ज्या दिवशी तुम्ही हा प्रस्ताव प्रथम आमच्यापुढे ठेवलात, त्या दिवसापासून तीन वेळा युवराज सर्पदंशापासून बांचले आहेत. यानंतर जर हा विवाह झाला आणि या बाईचे पाऊल आमच्या राजवाड्यांत पडले तर काय होऊं शकेल, त्याची कल्पनाच करवत नाही. कृपा करुन यापुढे हा विषय वाढवूं नका.''

शेजारीच बसलेल्या राजज्योतिषाने लगेच मत दिले, ''होय महाराज, आपले म्हणणे योग्य आहे, विवाहापूर्वीच जर जन्मकुंडली इतकी भारी असेल तर विवाहानंतर युवराजांचे आयुष्य लौकरच संपेल!'' त्यांचा स्वर गंभीर होता.

रंजितशर्माने एक दीर्घ श्वास घेतला आणि

युवराजाचे मत काय आहे ते जाणून घेण्यासाठी त्याच्याकडे बघितले.

युवराज विचारांत पडला. थोड्या वेळानंतर त्याने मान उंचावून म्हटले, ''मी मधुलिकाशी विवाह करणार आहे.'' त्याचाही स्वर गंभीर होता.

ही कहाणी सांगून वेताळाने विचारलं, ''राजन्, युवराज दिनकरवर्मा तीन वेळा सापाच्या अपघातातून बांचला, पण त्याचा ज्योतिष्यावर विश्वास नव्हता. त्याचे काय कारण असेल? अनुभवी राजा व सुविद्य राजज्योतिषी यांचा विरोध असूनदेखील त्याने मधुलिकाशी विवाह करण्याचा हट्ट धरला. हा मोह नाही कां? आणि उद्धटपणादेखील आहे ना? माझ्या या शंकांची उत्तरे माहीत असूनदेखील तू मौन पत्करलेस तर

तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील.'' विक्रमार्कानें वेताळाच्या शंकेला लगेच शांतपणे उत्तर दिलं, ''मधुलिकाचे चित्र पाहून युवराज तिच्या सौंदर्यावर मोहित झाला होता. तिला जेव्हां त्याने प्रत्यक्ष पाहिले तेव्हां त्याचे मन तिच्यावर जडले. शत्रू आपल्या जिवावर उठलेला आहे हे त्याला ठाऊक होतं. म्हणून ज्योतिषाने सर्पदंशाचे भाकित केले तेव्हां तो घाबरला नाही किंवा त्याने आपला विचार बदलला नाही. त्याचा अर्थ त्याने राजज्योतिषाचा अपमान केला असा नाही.

उलट वस्तुस्थिती जाणून घेऊन त्यानुसार निर्णय घेणे हे योग्यच होते. भविष्यांत तो गादीवर येणार होता. म्हणून त्यावेळी वडील मंडळींना उघड विरोध करणे किंवा त्यांचा अनादर करणे हे त्याला बरोबर वाटले नाही. म्हणून त्याने प्रथम ज्योतिष्याच्या सांगण्याला विरोध केला नाही, कांही उतावळेपणा केला नाही.

ज्योतिष्याने प्रथम म्हटलं होतं कीं मधुलिकाशी विवाह झाल्यानंतर महिनाभराने युवराजाला सर्पदंश होईल. पण नंतर मात्र तिन्ही वेळा ज्या घटना घडल्या, त्यांचा संबंध ज्योतिष्याने मधुलिकाच्या जन्मकुंडलीशी जोडला. आपले बोलणे खरे ठरावे यासाठी तो एक निरर्थक, केविलवाणा प्रयत्न होता.

युवराज प्रत्येक बाबतीत तर्कनिष्ठ होऊन निर्णय घेत होता. म्हणून ज्योतिषाची शंका त्याला निरर्थक व खोटी वाटली. ज्या तरुणीने त्याचा प्राण वांचवला होता, तिच्या जन्मकुंडलीनुसार त्याचा प्राण कां जाईल, असा प्रश्न त्याला पडला. त्याला हे सगळं निराधार वाटत राहिलं.

दिनकरवर्माच्या निर्णयांत विचारपूर्वक आयोजकता होती, धैर्य होतं आणि परिपक्व विचारधारा होती. त्यांत मोह किंवा उन्माद याला कांहीही जागा नव्हती.''

राजाचे मौन भंग झाल्यामुळे वेताळ शवासहित अदृश्य झाला आणि पुन्हां झाडावर जाऊन बसला. **(राघवकी सनाच्या आधारे)**

गुहांमधली मंदिरे

अजिंठा व वेरूळ ही नांवे घेतली कीं त्यांतल्या गुहांमधे असणाऱ्या मंदिरांच्या भिंतीवरची चित्रें लगेच मनांत येतात. त्या कठीण फत्तरांतून ही मंदिरे कशी खोदली असतील, याचा कधी तुमच्या मनांत विचार आला आहे कां?

तुमच्यापैकी अनेकजण समुद्रकिनाऱ्यावर गेला असाल, आणि पाण्यांत थोडा वेळ खेळल्यानंतर, तुम्ही वाळूंत किल्ले व बंगले बनवले असतील. प्रथम तुम्ही वाळूचा एक मोठा ढीग करता आणि नंतर त्यांत दार, दालने, व इतर बारीक तपशील कोरुन काढता. अगदी तशाच पद्धतीने, हे दगड फोडून त्यांत गुहा व मंदिरेदेखील उत्तमरित्या कोरलेली असतात. तिथे 'वीटेवर वीट' असे बांधकाम नसते. भारतदेशांत ही पाषाणांत कोरण्याची कला सुमारे दोन हजार वर्षांपूर्वी सुरुं झाली.

प्रथम, पर्वताच्या बाजूने मोठाले दगड बाजूला करुन आंत मोकळी जागा केली जाते. हे काम छतापासून सुरुं होऊन खाली नेले जाते. मुंबई-जवळची कार्ले येथील गुंफा १९०० वर्षांपूर्वी खोदलेली आहे. दोन्ही बाजूंना अगदी सरळ रेषेंत उभे असलेले इथले दगडी खांब प्रसिद्ध आहेत.

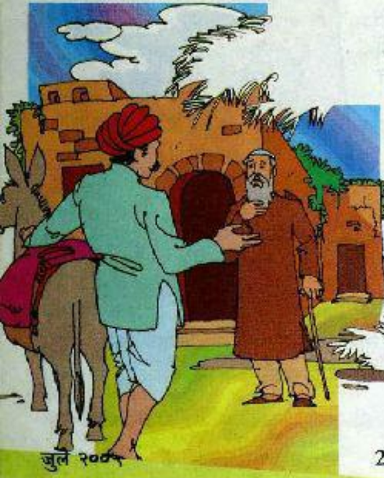
हे काम करणारे पाथरवट फारच उच्च दर्जाचे कलाकार असले पाहिजेत. वेरुळचे कैलास लेणे निर्माण करणाऱ्या कलावंताला इतके उत्तम काम आपल्या हातून घडले यावर विश्वासच बसेना, असं म्हणतात.

राजस्थानी लोककथा

एकदा गाढव झालं की, नेहमीच....

जीवनसिंग हा एक सुखवस्तू व्यापारी होता. आपल्या दुकानांत माल विकण्यासाठी तो आसपासच्या गांवात मालाच्या खरेदीसाठी जात असे. तो आपले गाढव बरोबर घेऊन जाई. एकदा तो असाच घरी परत येत होता. गाढव पाठोपाठ येत होते. त्या दिवशी तो गांवभर बराच हिंडला होता, म्हणून तो थकून गेला होता. विश्रांतिसाठी एका मोठ्या झाडाच्या सांवलीत तो आडवा झाला नि त्याचा चटकन डोळा लागला.

कांही लहान मुलांचे पाठांतर चालले होते

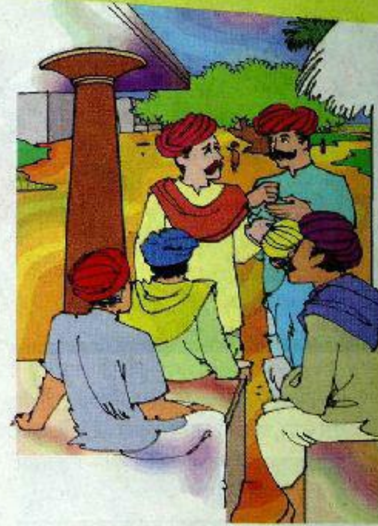

त्याचा आवाज त्याला ऐकूं आला आणि तो चटकन उठून बसला. तिथला मुल्ला आपल्या घरांत मुलांना कांहीतरी शिकवत होता हे त्याला समजले. त्या मुलांच्यावर ओरडून मुल्ला म्हणाला, "मी तुम्हाला ओरडून काय उपयोग? तुम्ही सारेच गाढव आहात! तुम्ही चांगला माणूस व्हावं म्हणून मी खूप प्रयत्न करतोय. पण तुम्ही मला खोटं पाडण्याचा जणूं निश्चयच केलेला दिसतोय!"

मुलें निमूटपणे घरी परत जाताना जीवन सिंगने बघितली. त्याला आपले बाळपण आठवले. तो कधी शाळेंत गेलेला नव्हता. त्याची शाळा म्हणजे त्याच्या वडिलांचे दुकान. तिथें बोलायचे कसे, वागायचे कसे, हिशेब ठेवणे, लिहिणे, हे सारं कांही त्याने तिथे शिकून घेतले होते. आयुष्यांत प्रथमच कुणीतरी गाढवाचा माणूस बनवायचा प्रयत्न करतोय हे त्याला कळलं. त्याचे गाढव तर ओझी वाहाण्याखेरीज इतर कामांना पार निरुपयोगी होते. त्या कामासाठी कांही बुद्धीची आवश्यकता नव्हती.

जीवनसिंगाने त्याच्या गाढवाचा एक माणूस बनवावा म्हणून मुल्लाला विनंती केली. ती ऐकून मुल्लाला गंमत वाटली. व्यापाऱ्याने झाडाखाली पडल्यापडल्या जे ऐकले होते, ते सविस्तर

सांगितले. मुल्लाला हंसू आवरेना. तो म्हणाला, "ठीक आहे. तुझे गाढव इथें ठेव आणि त्याला तीन महिने लागेल त्या चारापाण्यासाठी तेवढे पैसे देऊन जा. त्यानंतर तू येऊन त्याला घेऊन जा."

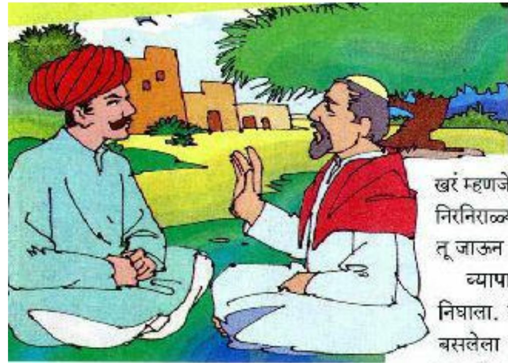

जीवनसिंगाने माल खरेदीसाठी आणलेल्या पैशापैकी थोडे पैसे मुल्लाला दिले. गाढवाच्या पाठीवर लादलेले ओझे उतरवले. ते स्वतःच्या पाठीवर घेतले आणि आपली विनंती मुल्लाने मान्य केली, म्हणून त्याचे आभार मानून तो गांवी परतला. चलाख मुल्लाचा डाव असा होता कीं तीन महिने गाढव त्याच्या उपयोगी पडले असते. नंतर तो व्यापारी परत आला असता. तोपर्यंत मुल्लाला गाढवाचा कांहीच खर्च नव्हता.

तीन महिन्यानंतर जीवनसिंग आला. आपल्या-समोर एक तगडा बळकट तरुण उभा असेल ही त्याची अपेक्षा होती. मुल्लाने तोंडभर हंसून त्याचे स्वागत केले. "तुझे गाढव माझ्या कल्पनेच्या-पलीकडचे हुशार निघाले बघ! त्याने जसजसे कुराणांतले पाठांतर सुरुं केले, तसा त्याचा एक देखणा पुरुष झाला. शेजारच्या गांवातला प्रमुख नुकताच मरण पावला होता. त्याच्या जागेवर कुणाची नेमणूक करावी म्हणून ते गांवकरी शोध घेत होते. ते माझा सल्ला घ्यायला आले आणि मी त्यांना ह्या गाढवाचा झालेला तरुण दाखवला, ते वृद्ध गांवकरी खूष झाले माझ्यावर, आणि ह्या तरुणाला घेऊन गेले."

जीवनसिंग भलताच खूष झाला. पण एकाएकी त्याला आपल्या गाढवाची आठवण होऊं लागली. इतका हुशार तरुण आपल्या धंद्यात मदतीला यायलाच हवा होता, म्हणजे जीवनसिंगाला जास्त आनंद वाटला असता. त्याने शेजारच्या गांवी जाऊन त्या तरुणाला भेटायचे ठरवले. तो सरळ तिथे गेला आणि त्या प्रमुखाचे घर शोधून आंत गेला.

त्यावेळी तो प्रमुख कांही ज्येष्ठ गांवकऱ्यांच्या बरोबर बसून कांहीतरी गंभीर चर्चा करीत होता. जीवनसिंगाला वाटलं कीं मुल्लाने वर्णन केल्यासारखा हा माणूस तर देखणाही नव्हता किंवा तरुणही नव्हता. पण ज्या पद्धतीने तो सारे प्रश्न हाताळत होता, ती पाहून तो खूप हुशार मात्र नक्की होता! ती चर्चा संपल्यानंतर

जीवनसिंगाने पुढे जाऊन त्याला अभिवादन केले. "अरे लेका, तुला मी आठवत नाही कां? मी, तुझा जुना मालक, मी तुला त्या विद्वान मुल्लाच्या स्वाधीन केलेले होते!"

या अनोळखी गृहस्थाने केलेले हे वक्तव्य ऐकून तो ग्रामप्रमुख चिडला नाही. तो नम्रपणे म्हणाला, "हे पाहा, मी या गांवाचा प्रमुख आहे. तुम्ही काय म्हणालात ते कांही मला समजलेले नाही आणि तुम्ही माझे मालक कसे, तेही कळलेले नाही." ते इतर वृद्ध गांवकरी एकामेकांकडे सूचक नजरेने बघत होते आणि या नवख्या माणसाकडेही उत्सुकतेने पहात होते.

जीवनसिंगाने तीन महिन्यांपूर्वी काय घडले व त्याची मुल्लाशी झालेली भेट व चर्चा याबद्दल सविस्तर खुलासा केला. तो प्रमुख मोकळेपणा हंसला. या व्यापाऱ्याच्या सांगण्यानुसार तो आधी एक गाढव होता! त्याने हा अवमान मानला नाही. उलट ही गंमत पुढे सुरुं ठेवावी, म्हणून भाबड्या जीवनसिंगाचा हात हातांत घेत तो म्हणाला, "अरे मित्रा, मुल्लाने तुला तुझे गाढव ह्या गांवी पाठवले असे सांगितले, ते चुकीचे होते. खरं म्हणजे, आता तो फकीर बनलेला आहे. निरनिराळ्या धार्मिक पंथांचा तो प्रमुख आहे. तू जाऊन त्याला भेटायला हवंस."

व्यापारी आता फकीराच्या शोधांत निघाला. नदीच्या कांठावर प्रार्थना करीत बसलेला फकीर जीवनसिंगाला दिसला. त्याची प्रार्थना संपल्यानंतर जीवनसिंगाने त्याला विचारले, "शेजारच्या खेड्यांतल्या मुल्लाने तुला त्या पवित्र पुस्तकांतल्या प्रार्थना पाठ करायला शिकवल्या होत्या ना? त्यानेच तर तुला फकीर बनवला. त्याच्यापूर्वी तू एक गाढव होतास - माझे गाढव - आणि मी तुझा मालक होतो."

"मी गाढव होतो? काय ऐकतो आहे हे मी?" फकिराला आश्चर्य वाटले. "मला कुणी मुल्ला माहिती नाही. मी ह्या सगळ्या प्रार्थना मदरसामधे शिकलो होतो. तू शुद्धीवर आहेस ना?" फकिराने आता जरा आवाज चढवूनच विचारले, "मला वाटतं तुझा कांहीतरी भ्रम आहे हा! माझ्याकडे कांही जादू मंत्रतंत्र आहे. मी तुला बराही करुं शकेन. पण त्याच्याअगोदर तू मला तुझ्या गाढवाबद्दल सांगितले पाहिजेस."

जीवनसिंगाला वाटले होते कीं तो गाढवाला मारायचा तसा मार त्याला बसणार; पण फकिराचा राग शांत होईपर्यंत तो स्तब्ध उभा राहिला होता. त्याने सारी कथा सविस्तर

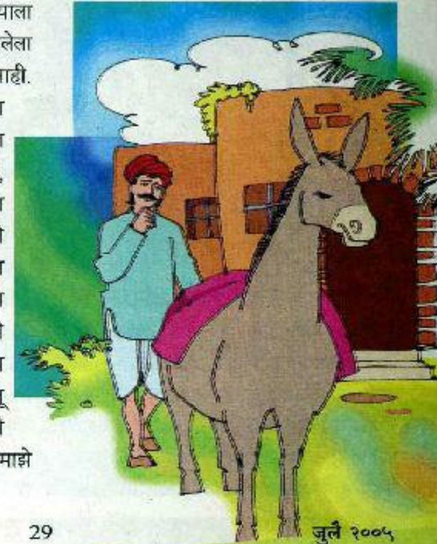
सांगितली. कांहीसुद्धां तो विसरला नाही, हो नाहीतर फकिराच्या मंत्राचा प्रभाव कमी झाला असता. मंत्रामुळे फकिराचे पुन्हां गाढवांत रुपांतर झाले तर त्याने आपल्या जुन्या मालकाला ओळखले असते.

फकीर डोळे मिटून जमिनीवर बसला. जीवनसिंग त्याच्यासमोर श्वास शोधून बसला. थोड्या वेळाने फकिराने डोळे उघडले आणि म्हटले, "हे बघ भल्या माणसा, जेव्हां एखादा माणूस कांहीतरी शौर्याचे काम करतो, तेव्हां आपण त्याला सिंह म्हणतो. जेव्हां कुणीतरी चलाखी करतो किंवा ज्यादा हुशारी दाखवतो, तेव्हां आपण त्याला लबाड म्हणतो. कधी कधी त्याला कोल्हाही म्हणतो. पण खरं तर आपल्याला माहीत असतं कीं शूर माणूस कांही सिंह बनलेला नाही किंवा लबाड माणूस कोल्हा झालेला नाही. आपण जेव्हां आपण आपल्या भावना अशा शब्दांत व्यक्त करतो, तेव्हां लोकांना त्या जास्त चांगल्या समजतात. त्याचप्रमाणे, जेव्हां मुल्ला जे शिकवत होता, ते मुलांना समजायला वेळ लागत होता, म्हणून तो त्यांना 'गाढव आहात' असं म्हणाला. अर्थात त्याच्या मनांत या गाढवासारख्या ठोंब्या मुलांना शिकवून चांगली हुशार माणसे बनवायची इच्छा प्रबळ होती. त्यांत मुल्लाचा दोष नाही. मी तुलाही दोष देणार नाही. तू मुल्लाच्याघरी परत जा. त्याच्या मागील दारी अंगणात तुला तुझे गाढव बहुतेक मिळेल. माझे तुला आशिर्वाद आहेत."

"धन्यवाद, फकीरबाबा. आयुष्यांत आज मी पहिला धडा नीट शिकलो. मी आता सरळ मुल्लाच्या घरी जातो आणि माझे गाढव परत मागतो. माझे गाढव निर्बुद्ध असले तरी मला ते हवे आहे."

फकिराने भाकित केल्याप्रमाणे, मुल्लाच्या घरांत अंगणात मागील दारी ते गाढव बांधलेले होते. मुल्ला कुठे आसपास दिसत नव्हता. जीवनसिंगाने गाढवाची दोरी सोडली आणि तो त्याला घरी घेऊन गेला.

त्या दिवशी गाढवाच्या पाठीवर ओझे नव्हते. तरीसुद्धां नेहमीसारखा जीवनसिंग गाढवावर बसला नाही.

दोन लंब्या गोष्टी

आपली उंची वाढवण्यासाठी ठेंगणी माणसे बरेच प्रयत्न करतात. पण आंध्र प्रदेशांतल्या, करीमनगर जिल्ह्यांतल्या, रामगुंडम गांवातला २९ वर्षांचा गड्डय्या, हा आपल्या उंचीबाबत विषण्ण आहे. तो सात फूट सहा इंच उंच आहे. राजा नरसू व नरसाम्मा यांच्या सहा मुलांपैकी हा मुलगा अकरा वर्षांपर्यंत सर्वसामान्य मुलांसारखाच होता. त्याला जोराचा ताप आला. ताप आटोक्यांत आला, पण पुढच्या आठ वर्षांत त्याची उंची सतत वाढत गेली. डॉक्टरांना भिती वाटली कीं त्यावर जर उपाय केले नाहीत, तर त्याच्या उंचीचा परिणाम त्याच्या मेंदूवर होऊं शकेल. म्हणून १९९६ साली त्याच्यावर एक शस्त्रक्रिया करण्यांत आली व त्याची उंची वाढायची थांबली. कांही शाळांमधून त्याला मुद्दाम प्रवेश देण्यांत आला, कारण तो व्हॉलीबॉल व बास्केटबॉलच्या शाळेच्या संघात चांगली कामगिरी करुं शकला. पण वर्गांत मात्र त्याला त्रास होत होता. त्याने नोकरीसाठी बरेच प्रयत्न केले, पण ते अयशस्वी झाले. रस्त्यावरचे दिवे दुरुस्त करणे, उंच इमारतींना रंग देणे, यासारखी कामे त्याला मिळत गेली.

जर्मनीमधल्या ३८ वर्षांच्या हेरल्ड ॲंगलिंगची गोष्ट जरा वेगळी आहे. त्याची सात फूट एक इंच उंची कधी तापदायक ठरली नाही. केरळमधल्या कालिकतला राहाणाऱ्या शेरीनशी त्याचे लग्न झाले, आणि त्यांना तीन मुले आहेत. एका बव्होबोगाच्या कारखान्यांत शेरीन फॅशन डिझायनर म्हणून नोकरीला असताना हेरल्ड तिला भेटला. तोही कापडाच्या व्यापारांत गुंतलेला होता. या लग्नाला दोन्ही घरच्या मंडळीचा कट्टर विरोध होता, तरीही १९९३ मधे या दोघांचा चेन्नईमधे विवाह झाला. सध्यां हेरल्ड इलेक्ट्रॉनिक कंपनीत प्रमुख आहे. नुकतेच हे कुटुंब केरळला गेले होते, तेव्हां सगळीकडे लोक त्याच्याकडे उत्सुकतेने बघत. आपल्या उंचीकडे लक्ष न देता तो 'टँगो' हे नृत्य कुणाबरोबरही नाचायला तयार असतो!!

विदुरच्या सुना

चतुर्भुजपुरांत विदुर व धर्मराज असे दोन मित्र होते. दोघेही मध्यमवर्गातले शेतकरी होते. विदुरला गोपी व सोम असे दोघे मुलगे होते, पण धर्मराजला मूलबाळ नव्हते.

एक दिवस धर्मराजने विदुरला सांगितलं, "विदुर, अरे, आपण दोघे आता पन्नाशीला आलो. तुझे दोन्ही मुलगे आता चांगले कर्तेसवरते झाले आहेत. त्यांची लग्नें केलीस की लौकर तू आजोबासुद्धां होशील कीं! म्हातारपण सुखांत जाईल बघ तुझं. मला कुणीच नाही. कुणाला दत्तक घ्यावं असा विचार केला तर तुमची मालमत्ता किती, असंच विचारतात." धर्मराजचा आवाज सद्गदित झाला होता.

विदुरने धर्मराजच्या खांद्यावर हात ठेवीत म्हटले, "फक्त माणसांनाच म्हातारपणी आधार मिळतो. त्यांची मुलेबाळें त्यांची देखभाल करतात. इतर प्राण्यांना हे सुख नाही मिळत! अद्याप माझी बायको व मी आनंदात राहातो आहोत. उद्यां सुना घरांत आल्या कीं काय होईल ते सांगता येत नाही. पण पुढे कांहीही होवो, आपण दोघे यापुढे देखील असेच भाऊभाऊ म्हणून राहायचे हां!"

"अरे तुला भविष्याची चिंता करायची जरूर नाही, कारण तुझे दोघे मुलगे सज्जन आहेत, सुस्वभावी आहेत. त्यांना तशाच सालस व प्रेमळ बायका मिळतील; माझी खात्री आहे!" धर्मराज म्हणाला.

गोपी व सोम हा संवाद शेजारच्या खोलीतून ऐकत होते. त्यांना एकमेकांशी चर्चा केली आणि ते या दोघा मित्रांच्याजवळ आले. गोपीने धर्मराजला म्हटलं "काका, सोम आणि मी तुम्हाला परके नाही आमचे तुम्ही काका आहात ना? आम्ही तुमचेही मुलगे आहोत असं तुम्ही समजा!"

धर्मराज गहिंवरुन म्हणाला, "अरे, तुम्हाला दोघांना मी चांगलाच ओळखतो. तुझ्या वडिलांना जर चांगल्या सुना मिळाल्या, तर माझी बायको

रमेश राठी

आणि मी, आम्ही दोघेही तुमच्या आधाराने आरामांत आयुष्य घालवूं!''

धर्मराजच्या या बोलण्याला दुजोरा देत सोम त्याला म्हणाला, ''काका, बरं झालं, सुना चांगल्याच मिळतील असं तुम्हीच म्हणालात ते! वडील माणसे म्हणतात कीं वरती वास्तु देवता राहातात. आणि त्या नेहमी त्या वास्तूतल्या बोलण्याला ''तथास्तु'' असा आशिर्वाद देत असतात. जर आम्ही दोघा भावांनी दोन सख्ख्या बहिणींशी लग्न केले तर दुधांत साखरच पडेल, नाही कां? दोघींच्यात प्रेमभावना राहील आणि त्यांच्यामुळे आम्हालाही कांही वादविवादाला सामोरे जावे लागणार नाही.''

सोमचे हे मनमोकळे बोलणे ऐकून विदुराने हंसून म्हटले, ''आपण चांगला विचार बाळगला तर त्याचे फळही चांगलेच मिळेल. नुकताच नारदकुंड गांवातून एकजण एक स्थळ सांगायला आला होता. त्या गांवच्या पाटलाच्या, विश्वेश्वरच्या दोघी मुली आहेत. त्यांना आपल्याशी संबंध जुळवायचा आहे. तुम्ही दोघे जण त्या गांवी जाऊन त्या मुलींना बघून या. तुम्हाला जर त्या मुली आवडल्या तर माझा आक्षेप राहाणार नाही. या कामाची जबाबदारी तुमच्यावर मी सोंपवतो आहे.''

त्यावर सोम व गोपी, दोघेही म्हणाले, ''तर मग उशीर कशासाठी करायचा? आपण सगळेजण जाऊं या, आणि त्या मुलींना पाहून परत येऊं.''

दुसऱ्याच दिवशी विदुरने विश्वेश्वरला निरोप धाडला कीं ते सर्वजण मुलींना बघायला दुसऱ्याच दिवशी येतील.

आणि त्याप्रमाणे त्यांनी भाड्याची गाडी केली आणि ते नारदकुंडला जायला निघाले. विश्वेश्वरच्या घरासमोर गाडी पोचली नाही तोच विदुरच्या छातीत एकदम जोराची कळ आली व दुखायला लागले. त्यांची वाट बघत थांबलेला विश्वेश्वर लगेच विदुरला घरांत घेऊन गेला आणि त्याने त्याला पलंगावर झोंपवले, आणि वैद्याला बोलावून आणण्यासाठी तांतडीने नोकराला पिटाळले.

वैद्याने येऊन विदुरला नीट तपासले आणि सांगितले, ''हा कांही हृदयविकाराचा झटका नाही असं मला वाटतं. पण म्हणतात ना, कीं सांप लहान असला तरी लाठी मोठीच असायला हवी. म्हणून आपण जास्तीत जास्त काळजी घ्यायला हवी. मी जी औषधे देतोय, ती नीट नियमित वेळेला दिली पाहिजेत. पण मात्र एक

आठवडाभर त्यांनी संपूर्ण विश्रांति घेतली पाहिजे व झोपून राहिलं पाहिजे.

त्यावर धर्मराजने विश्वेश्वरला म्हटलं, ''असं कांही घडेल असं वाटलंच नव्हतं. पण तुम्ही गांवातच आम्हाला एक घर भाड्याने बघून द्या. जरूर पडली तर एक आठवडाभर नव्हे तर चांगलं एक महिनाभर इथे राहून विदुरचा औषधोपचार करता येईल.''

विश्वेश्वर कांहीतरी उत्तरादाखल बोलण्या-पूर्वींच त्याच्या दोघी मुलींनी खूण करुन त्याला दुसऱ्या खोलींत यायला सांगितले. थोरली मुलगी रागिणी विश्वेश्वरला म्हणाली, ''बाबा, ते आपल्याकडे पाहुणे म्हणून आलेले आहेत. आपण त्यांना घरीच ठेवून त्यांची सेवाशुश्रूषा करुं या. हे आपलं कर्तव्य आहे.''

धाकटी मुलगी मोहिनीने म्हणाली, ''असंच केलं तर बरे होईल. नाहीतर सासऱ्याची देखभाल केली नाही आणि त्यांना दुसरीकडे बाहेर घर देऊन आपली जबाबदारी झटकून टाकली, असा आरोप तुमच्यावर यायचा. ही सोयरीक जमली नाही तरीसुद्धां त्यांना इथून समाधानाने परत पाठवणे ही आपली जबाबदारी आहे. त्यांना जर इथे ठेवून त्यांच्यावर उपचार केले गेले तर ते सर्वप्रकारे सोईस्कर व सुखकर होईल.''

मुलींचे मत ऐकून विश्वेश्वरने वळून आपल्या पत्नीकडे पाहिले. मुलींचा विचार ऐकून विश्वेश्वरला व त्याच्या पत्नीला मनोमन आनंद वाटला. ती म्हणाली, ''मुली म्हणताहेत ते ठीकच आहे, तसंच करावं. घरी आलेल्या आप्तेष्टांना दुसऱ्या घरांत ठेवणं बरोबर वाटत नाही. त्याउप्पर तुमची मर्जी.''

शेजारच्या खोलीत पलंगावर पडून राहिलेल्या विदुरने हे संभाषण ऐकले, मनांतून मात्र त्याला समाधान वाटले कीं या अचानक उपटलेल्या आजारामळे विश्वेश्वरच्या परिवारांतल्या सगळ्या सदस्यांचा स्वभाव नीट समजला!

विश्वेश्वरने आपली पत्नी आणि मुलींच्या बोलण्यावर खूप विचार केला आणि शेवटी त्याने निर्णय ठरवला कीं विदुरला गांवातल्या एखाद्या चांगल्या घरांत ठेवणेचं रास्त ठरेल. त्याने साऱ्या सुखसोई असलेले एक चांगले घर शोधले आणि ह्या सर्वांची तिथे राहाण्याची व्यवस्था केली.

विदुर, धर्मराज आणि त्याचे दोन्ही मुलगे दहा दिवस त्या घरांत कोणतीही गैरसोय न होता राहिले. विदुरची प्रकृति आता चांगली सुधारली होती. त्याची ही प्रगती पाहून वैद्यबुवांनादेखील आश्चर्य वाटले. आपल्या गांवी परत जाण्यापूर्वी धर्मराजने विदुरला सांगितलं, ''विश्वेश्वरचे आभार मानून आता आपण निघायचंय. पण मला एक गोष्ट मात्र नीट उमजली नाही. विश्वेश्वरची पत्नी आणि दोघी मुली यांनी आग्रहाने सांगितलं होतं तरीदेखील विश्वेश्वरने तुला वेगळ्या घरांत कां ठेवले?'' त्यावर विदुर हंसून म्हणाला, ''धर्मराज, विश्वेश्वरची पत्नी आणि मुली कनवाळू मनाच्या आहेत. दुसऱ्यांचा आदर करणाऱ्या आहेत. विश्वेश्वरही खरंच चांगला आहे. त्याचबरोबर तो व्यवहारी व धोरणी आहे. जर त्यांच्या घरी आपली राहायची सोय केली असती तर लोक म्हणाले असते कीं मुलींचे लग्न करण्यासाठी त्याने हे नाटक रचलं. म्हणून त्याने आपली दुसऱ्या घरांत व्यवस्था केली व औषधपाण्याची तजवीज केली. मला हे लोक पसंत आहेत. जर विश्वेश्वरला व मुलींची संमती असेल तर त्या मुलींना मी आपल्या सुना करुन घेण्यास तयार आहे. गोपी व सोमलाही मुली आवडल्या आहेत.''

दुसऱ्या दिवशी विश्वेश्वरच्या घरी लग्नाचा विचार नक्की झाला आणि महिनाभरांतच दोन्ही विवाह साजरे झाले.

धर्मराज आणि विदुरच्या अपेक्षेप्रमाणे नव्या सुनाही त्या दोघांच्या घरांतल्या वातावरणात समरस झाल्या, व सर्वजण आता सुखाने राहूं लागले.

देशविदेशीच्या दंतकथा (ग्रीस)

स्वतःच्याच कुत्र्यांची शिकार

ॲक्टियन हा एक गर्विष्ठ तरुण होता - त्याला आपल्या जलदगतीने धावण्याचा व शिकार करण्याचा फारच गर्व होता. अरण्यांतून तो इतक्या चपळाईने पळत जाई कीं तो एक जादूगार असावा असे वाटे. एका जागी दिसला की लगेच लांब दुसऱ्या ठिकाणी दिसूं लागायचा! शिकारीच्याबाबतीत तर साऱ्या राज्यांत त्याचा हात कुणी धरला नसता. पण त्याचे श्रेय थोड्याफार प्रमाणांत त्याने उत्तमप्रकारे शिकवून तयार केलेल्या शिकारी कुत्र्यांनाही द्यायला हवे. ही कुत्री न थकता, सतत सावजाचा पाठलाग करीत असत, व त्या जनावराला ठार तरी मारीत किंवा मालकासाठी पकडून देत असत.

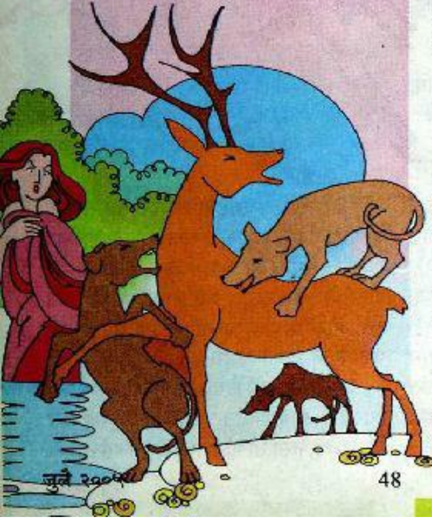
त्याकाळीं डायना ही अरण्यवासिनी वनदेवी मानली जात होती. एकदा ती अशी मुक्तपणे वनविहार करीत असताना तिला ॲक्टियन हा वाऱ्याच्या वेगाने पळत जाताना दिसला. तिला गंमत वाटली आणि तो वेग पाहून ती चकितही झाली. आपण ही असे जोरांत पळत सुटावे असा तिला मोह झाला. पण तिच्या जोडीने पळत जायला कुणी मैत्रीण नव्हती कीं अरण्यांत लपंडाव खेळायला इतर सख्याही नव्हत्या.

तिने ॲक्टियनला आपल्याबरोबर पळायला आमंत्रण दिले. त्याचा आनंद गगनांत मावेना. एका देवतेशी स्नेह जुळणें हा मोठाच सन्मान होता. त्यानंतर दररोज दोघांची धावायची शर्यत होई, आणि या दोघांच्या मागून ॲक्टियनची कुत्री पण वेगांत धावत असत.

सुरवातीला ॲक्टियन डायनाशी वागताना आदराने, सावधानतेने वागत होता. पण जसे दिवस गेले, तसा तो थोडा धिटाईने व बरोबरीच्या

नात्याने वागायला लागला. पण म्हणतात ना, कीं 'अति परिचयात् अवज्ञा!'

कधीकधी तो तिला सांगत असे, "मनांत आलं तर मी केव्हांही सहज जलद पळून पुढे जाऊं शकेन, पण तुम्हाला मागे एकटे सोडून जावेसे वाटत नाही." डायना त्याच्या बोलण्यावर नुसतीच हंसून पाहात असे. ती प्रत्युत्तर करीत नसे, कारण खरी परिस्थिती निराळी होती. ती देवता होती, त्यामुळे तीही विजेच्या वेगाने पळूं शकत होती. पण आपल्या दैवी शक्तीचा तिने विनाकारण उपयोग केला नाही. त्या माणसाला कशाला अवमानित करायचे? अरण्यांत तो तिला चांगली सोबत करीत होता. तिने त्याला सूचना दिलेली होती कीं त्याने तिच्या अंगाला किंवा तिच्या आभूषणांना स्पर्श करता कामा नये.

ऑक्टियनने याला मान डोलावली होती खरी, पण त्याने फारसे त्याला महत्व दिले नव्हते.

एकदा उन्हाळ्यांत, दुपारच्या वेळीं, अरण्यांतल्या एका रमणीय सरोवरांत डायना स्नान करीत होती. आसपासचे वातावरण मोहक होते, हजारों विविधरंगी फुले फुलली होती. त्या वनदेवतेकडे पाहून जणूं ती हसत होती. ती फुले पाहून डायना खूष झाली व आनंदात गाणे गायला लागली.

खरं तर ती ऑक्टियनची अरण्यांत जायची वेळ नव्हती. शिवाय तिच्या स्नानाच्या वेळेला त्याने तिथे जाणे योग्य नव्हतेच. पण नेमके जे करायला नको ते त्याने केले. त्याच्या शिकारी कुत्र्यांसह तो त्या अवेळी सरोवराजवळ गेला. कांठावरच्या एका दगडावर डायनाने आपले दागिने ठेवले होते. त्याने त्या दागिन्यांना हात लावला. ती पाण्यांत स्नान करताना दिसली, आणि तिला पाहून तो हंसला.

ती चकित झाली आणि अतिशय चिडली. तिने त्याच्यावर जादूचा मंत्र घालून त्या तरुणाचे एका हरणांत रुपांतर केले. आणि पुढे काय झालं असेल? अचानक, त्याच्या कुत्र्यांना हरणाचा वास आला. त्यांनी त्या हरणावर झडप घातली. ते हरीण म्हणजे ऑक्टियन होता. तो जोरांत पळत सुटला. पण त्यानेच शिकवलेली ती हिंस्र कुत्री जास्त चपळ ठरली.

त्यांनी त्याचे लचके तोडून त्याला ठार केले. अशा रितीने एका देवतेची व एका मानवाची मैत्री संपुष्टात आली.

(एम्.डी.)

वाचकांसाठी कथास्पर्धा

सर्वोत्कृष्ट प्रवेशिकेला रु. २५०/-चे पारितोषिक

खालील गोष्ट वाचा :

परमशिवाच्या मुलांना एक पक्षी पाळायची फार इच्छा होती. तो बाजारांत गेला आणि एखाद्या चांगल्या पक्ष्याचा शोध घेऊं लागला. बराच वेळ तपास केल्यानंतर त्याला एक गोंडस पोपट पिंजऱ्यात ठेवलेला दिसला. दुकानदाराने त्या पोपटाची किंमत शंभर रुपये सांगितली.

"पण शंभर रुपये म्हणजे फार जास्त होतात!" परमशिव कुरकुरला.

"साहेब, तुम्हाला कांही शंका वाटत असेल तर ह्या पोपटालाच विचारा ना!" दुकानदार म्हणाला.

परमशिव पिंजऱ्याजवळ गेला. "तुझी किंमत शंभर रुपये आहे कां?"

"शंका कशाला?" पोपटाचे उत्तर होते. परमशिवने शंभर रुपये दिले व तो पोपट त्याने घरी नेला.

मुलांना फारच आनंद झाला. पण परमशिवला मात्र आपली फसवणूक झाली असेच वाटत होते.

- परमशिवला असे वाटण्याचे काय कारण होते?
- त्याने तो पोपट परत दिला कां?
- मुलांना दुसरा पक्षी मिळाला कां?

तुमची प्रतिक्रिया १००-१५० शब्दांत लिहा व गोष्टीला समर्पक शीर्षक द्या. खालील कुपन भरुन त्याबरोबर तुमची प्रवेशिका पाठवा. पाकिटावर "वाचा नि सुचवा" असे जरुर लिहा.

शेवटची तारीख : ३१ जुलै २००५

नांव .... वय ....

जन्मतारीख .... शाळेचे नांव ....

घरचा पत्ता ....

....

.... पिनकोड ....

पालकांची सही   स्पर्धकाची सही

CHANDAMAMA INDIA LIMITED

82 Defence Officers Colony, Ekkatuthangal, Chennai - 600 097.

मंत्राचा महिमा

ज्यावेळी ब्रह्मदत्त काशीवर राज्य करत होते, त्यावेळेस बोधिसत्वांनी एका गांवात चांभाराच्या रूपांत जन्म घेतला. आपला व्यवसाय करत असतानाच ते एका ऋषीच्या आश्रयाला जाऊन राहिले व त्यांच्याकडून त्यांनी एक अपूर्व असा मंत्र शिकून घेतला.

त्या मंत्राच्या प्रभावानी बोधिसत्व कोणत्याही वेळी कोणत्याही आंब्याच्या झाडावर आंबे लागल्याचे दाखवू शकत होते, ते रोज सकाळी एक वांकडी काठी खांद्यावर घेऊन जंगलातील एखाद्या आंब्याच्या झाडापाशी जात व झाडापासून सात फुटांवर उभे राहून एक मंत्र म्हणत. त्यानंतर त्या फांद्यांवर मंत्रून ठेवलेले पाणी शिंपडत. दुसऱ्या क्षणीच त्या फांद्यांतून नवीन कोंब फुटून त्यावर हळूहळू फुले येऊन आंबे लागत.

एक दिवस बोधिसत्व असेच जंगलात जाऊन आंब्याच्या झाडावर फळे उगवण्याचे काम करीत असताना, काम मिळविण्याचा शोध करीत असलेला सुनंद नांवाचा एक तरुण ब्राह्मण त्यांना दिसला. तो तरुण जंगलाजवळच असलेल्या अग्रहार गांवचा रहिवासी होता. त्याला लिहायला वाचायला चांगले येत नव्हते. परंतु तो नेहमीच असे स्वप्न बघत असे की, कोणत्यातरी देवीची कृपा होऊन आपण पंडित व्हावे व सोने, चांदी, संपत्ती मिळून आपण आयुष्यभर वैभवात रहावे. बोधिसत्व जेव्हां जंगलातून घरी परत आले, तेव्हां त्या तरुणांनी त्याच्या हातांतील वांकडी काठी व आंब्यांनी भरलेली टोपली आत घरामध्ये नेऊन पोहोचवली व नंतर आपली ओळख करून देत त्यांच्या घरातील सर्व कामे मोठ्या आशेने करण्याचे धाडस दाखवले.

थोडे दिवस लोटले. एके दिवशी बोधिसत्व आपल्या बायकोला म्हणाले - "तुला माहित आहे कां? हा मुलगा कां येऊन राहिला आहे?" त्याच्या मनांत बाराही महिने आंब्याची निर्मिती करण्याचा मंत्र शिकण्याची इच्छा आहे. हा खूप लोभी आहे. मी त्याला हा मंत्र शिकविला तर तो मंत्र ह्याच्या थोडेच दिवस कामास येईल."

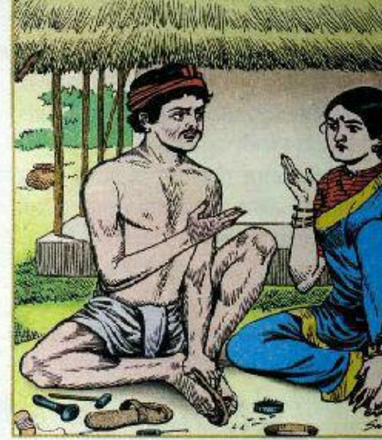
सुनंदच्या कामावर बोधिसत्वांची बायको खूप खूष होती. तिला सुनंदची दया आली. तिने एक दिवस आपल्या पतीला सांगितले - "हा मुलगा आपल्या घरचे सर्व कामकाज करतो. तेव्हां मंत्र त्याला कां उपयोगी पडणार नाही? आणि जर मंत्र उपयोगी पडणार नसला, तर तो त्याचा दोष होईल. तेव्हां तुम्ही त्याला जरूर मंत्रविद्या शिकवा."

बोधिसत्वांनी थोडा वेळ विचार केला व त्यांनी आपल्या पत्नीच्या विचारांशी सहमत दाखवून त्याला मंत्रविद्या शिकविण्याचे ठरवले.

दुसऱ्या दिवशी बोधिसत्वानी त्या मुलाला बोलावून घेतले व म्हणाले - "मुला, हा एक अपूर्व असा मंत्र आहे. जर तू ह्या मंत्राचा उपयोग योग्य कारणासाठी केलास, तर तुला पुष्कळ धन मिळून तू सुखी होशील. परंतु एक गोष्ट लक्षांत ठेव. कोणीही तुला या मंत्राचे रहस्य विचारले, तर ते तू कोणालाही सांगता उपयोगी नाही. आणि जर कां तू ते रहस्य सांगितलेस, तर त्या मंत्राचा महिमा नाहीसा होईल." असे समजावून सांगून बोधिसत्वांनी त्या मुलांस मंत्रोपदेश दिला.

मंत्रविद्या शिकून सुनंद आपल्या घरी परत आला व आंब्याची सृष्टी करून धन कमावून तो दिवस घालवू लागला.

अशा तऱ्हेने आंब्याचे दिवस नसतानाही जे आंबे विकले जात होते, त्यांतील एक आंबा काशीच्या राजाच्या हाती गेला. त्याला अत्यंत आश्चर्य वाटले. त्यांनी हा आंबे निर्माण करणारा कोण आहे? त्याचा ठावठिकाणा शोधून त्याला बोलावणे धाडले. राजांनी सुनंदला विचारले - "तू

आंब्याचे दिवस नसतांनाही आंबे कसे निर्माण करू शकतोस? ही दैवी शक्तिही नाही आणि मानवी शक्तिपण नाही. खरे काय ते कारण सांग."

सुनंत अत्यंत आनंदून म्हणाला - "राजा, ते आंबे ऋतु नसतांनाही मी उत्पन्न करू शकतो. त्याचा एक महामंत्र आहे. त्या मंत्राच्या मुळे मी आंब्याचा ऋतू नसतांनाही आंबे निर्माण करू शकतो."

हे उत्तर ऐकून राजाला अत्यंत आश्चर्य वाटले व राजा म्हणाला, "असं होय! तर अशी गोष्ट आहे! माझ्या मनांत त्या मंत्राची शक्ति स्वतः पहाण्याची इच्छा आहे, तर तू माझ्या बागेतल्या आंब्याच्या झाडावर आंबे निर्माण करून दाखवू शकतोस कां?"

सुनंदने खुशीने होकार दिला. दुसऱ्या दिवशी राजा आपल्या सर्व परिवारासह बागेत येऊन पोहोचला. तेव्हां सुनंद एका आंब्याच्या

झाडापासून जरा लांब उभा होता. त्याने मंत्रपाठ करून कमंडलूतले पाणी आंब्याच्या झाडाच्या फांद्यांवर शिंपडले. तत्क्षणीच शेकडो आंबे झाडावरून खाली पडू लागले.

ही अद्‌भुत गोष्ट राजा व त्याचा परिवार आश्चर्यचकित होऊन पाहू लागले. राजाने सुनंदची प्रशंसा करून सत्कार केला.

त्यानंतर राजाने सुनंदला विचारले - "ही महति जाणणारा महाज्ञानी कोण आहे?"

सुनंदला काय उत्तर द्यावे कळेना. त्याच क्षणी त्याला बोधिसत्वानी सांगितलेली गोष्ट आठवली, कीं त्याचे रहस्य सांगितले तर त्या मंत्राचा महिमा नाहीसा होईल. त्याने विचार केला की जी गोष्ट पाठ करून ठेवली आहे ती कशी काय नाहीशी होईल? तेव्हां राजाला ही मंत्रविद्या कोणाजवळून व कशी आत्मसात केली, त्याचा सारा वृत्तांत सुनंदने सांगितला.

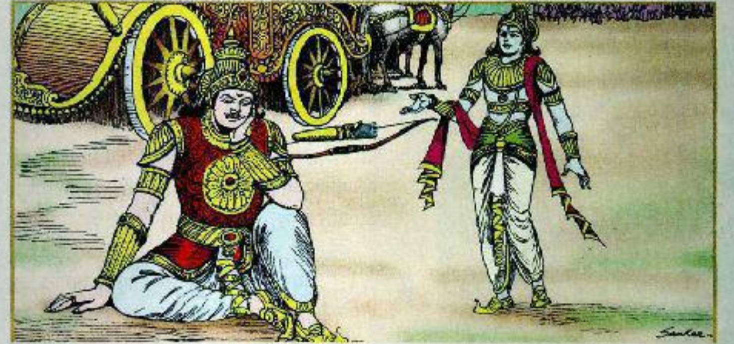
त्यावर राजाने सुनंदचा उपहास केला व म्हणाला - "अरेरे, अशी चांगली विद्या तू एका चांभाराकडून शिकला आहेस. चांगला ब्राह्मण वंशात जन्माला येऊन तू इहलोकांच्या सुखाच्या लालसेने स्वधर्म पण विसरून गेलास? ही फार मोठी चूक केली आहेस."

असे राजाच्या तोंडी ऐकताच सुनंद लज्जित होऊन, मान खाली घालून, निमूटपणे घरी निघून गेला. थोडे दिवस उलटून गेले. एके दिवशी काशीच्या राजाच्या मनांत आंबे खाण्याची इच्छा प्रकट झाली. तेव्हां त्यांनी सुनंदला बोलावून घेऊन आपली इच्छा सांगितली, त्यावर सर्व लोक राजाच्या बागेत येऊन पोहोचले.

सुनंदने पूर्वीप्रमाणेच आंब्याच्या झाडापासून जरा लांब उभे राहून मंत्र म्हणण्याचा प्रयत्न केला. परंतु पाठ केलेला मंत्र त्याला कितीही आठवायचा प्रयत्न केला तरी आठवेना. तेव्हां सुनंदला समजून आले की आपल्या गुरुचे म्हणणे अवमानिले, त्याचा हा परिणाम मंत्रविद्या निघून जाण्याशी आहे. म्हणून मंत्राचा महिमा निघून गेला.

राजाने आश्चर्याने झाडाकडे पाहिले. तेव्हां सुनंदनी राजाला सांगितले - "राजा, मी माझ्या गुरुची आज्ञा मोडली व त्यामुळे मी मंत्रविद्या विसरलो." असे म्हणून चिंतापूर्ण चेहऱ्यांनी सुनंद आपल्या घरी परत गेला.

विष्णुपुराण

युद्धभूमीवर दोन्ही सैन्यांच्या मधोमध श्रीकृष्णाने अर्जुनाचा रथ नेऊन उभा केला.

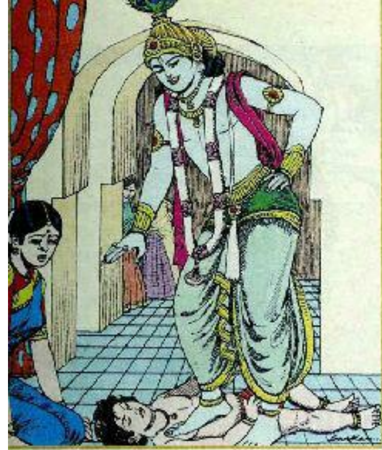
अर्जुनाने कौरवांच्या सैन्यावरून नजर फिरविली. वडील बांधव, गुरुवर्य, आचार्य आणि भावांप्रमाणे असलेले प्रिय मित्र, सर्वजण त्यांच्याबरोबर लढण्याकरिता तयार झाले होते. त्यांना पहाताच त्याचे मन विदीर्ण झाले - "काय हे! राज्य मिळविण्याकरिता आपल्या प्रिय बांधवाचाच वध करावयाचा? नाही, नाही! ह्यांची हत्या करुन मिळविलेले राज्य मला नको. मी असे करण्याकरिता अजिबात लढणार नाही."

निरुत्साही होऊन तो रथाच्या पाठीमागे टेकला. त्याच्या हातांतून धनुष्यबाण शिंग खाली पडले. त्याचे मन दुःखी होऊन शोकसागरात बुडून गेले.

श्रीकृष्णाने अर्जुनाची मनःस्थिती पाहून त्याला समजावीत म्हटले - "हे अर्जुना! युद्धभूमीवर विवेक घालवून अस्त्र-शस्त्राचा त्याग करणे, म्हणजे क्षत्रिय धर्माचा अपमान केल्यासारखे आहे. राज्याकरिता वेळेचा मान ठेवून, कर्तव्याचे पालन करणे, म्हणजेच सर्वांत मोठा धर्म आहे.

खरे पहाता परमेश्वर हा कर्ता आहे. फक्त मनुष्य त्याचे निमित्तमात्र आहे. अधर्म व अन्याय ह्यांचा नायनाट करून सत्य व न्याय ह्यांची स्थापना करणे, हे नर-नारायण ह्यांच्या हातातील खेळणे आहे."

जेव्हां जेव्हां जगांतील दुष्ट लोकांची संख्या वाढते, तेव्हां सत्य व धर्माचा नाश होतो. तेव्हां दुष्टांचा संहार करून सत्य व धर्माची स्थापना करण्याकरिता प्रत्येक युगांत विष्णू अवतार धारण करतो. तेव्हां त्याच अवतारांत मी आहे, असे समजून माझे स्मरण कर, व मला शरण येऊन मी सांगते त्या अनुसाराने वाग. तू तुझे कर्तव्य

कर. त्याचे फळ माझे समज.'' ह्या उपदेशाने अर्जुनाचे मन पालटले. तो श्रीकृष्णच नारायण आहे असे समजूं लागला. म्हणून श्रीकृष्णाने त्याची शंका निवारण करण्याकरिता आपले विराटदर्शन अर्जुनाला घडविले.

कृष्णाच्या विराट रूपांत त्याला जगांतील सृष्टीची स्थिती व प्रलय एकापाठोपाठ नजरेस पडले. कर्ता, कर्म व क्रिया, ह्या तिन्ही स्थित्यंतरात त्याला परमेश्वराच्या अगाधलीला दिसल्या. सर्व सृष्टी नाहीशी करणारा महाकाल पण त्याला दिसला.

ते सर्व पाहून अर्जुनाचे मन शांत झाले. त्याचे शंकासमाधान झाले. ''श्रीकृष्णच माझ्याकडून करून घेत आहेत. मी केवळ एक यंत्र आहे.'' त्या विचाराने अर्जुनाच्या शरीरांत एक प्रकारचे चैतन्य पसरले. तो उत्साहाने उठला. त्याने आपले गांडीव धनुष्य व तुणीर घेऊन शंख वाजविला.

दोन्ही बाजूंनीं सैन्य एकमेकांवर सिंहासारखे तुटून पडले. अठरा दिवस धनघोर युद्ध झाले. युद्धांत पाण्डवांचा जय झाला.

शान्तीदूताच्या रूपाने श्रीकृष्णाने जी भविष्यवाणी केली ती खरी झाली. भीमाने आपली प्रतिज्ञा पूर्ण केली. त्याने द्रौपदीचा मोकळ्या केसांचा आंबाडा घातला.

अभिमन्यूच्या रूपाने कालनेमीने वीरगति प्राप्त केली. कर्णाच्या अंगातून सहस्र कवचाचा अंश निघून शिवांत विलीन झाला. अर्जुन व कृष्ण हे दोघे नर-नारायणाच्या अवताराने पूर्ण झाले. विष्णूनी भूदेवीला दिलेल्या वचनाप्रमाणे पृथ्वीवरचा पापाचा भार कमी झाला.

धृतराष्ट्राचे हृदय दुर्योधनाच्या मृत्यूच्या शोकाने विव्हळ झाले. त्यामुळे त्याने आपल्या मुलाच्या वधाचा बदला घेण्याकरीता भीमाला भेटण्याची इच्छा व्यक्त केली. श्रीकृष्णाने ते अंतर्मनाने जाणले व एक लोखंडाचा भीमाचा पुतळा बनवून त्याच्यासमोर नेऊन उभा केला. धृतराष्ट्राने त्याला मिठीत घेऊन मारण्याकरीता दाबले, तेव्हां त्या लोखंडाचे तुकडे तुकडे झाले.

गांधारीने पुत्रशोकाने त्याला शाप दिला - ''हे कृष्णा, कौरवांच्या पाठोपाठ तुझ्या यादव-वंशाचा पण समूळ नायनाट होईल.''

श्रीकृष्णाने हसत म्हटले - ''गांधारी! तू महासती आहेस. तुझे वचन खोटे ठरणार नाही. नियती काय घडवेल तेच तुझ्या तोंडून बाहेर पडले.''

द्रौपदीच्या झोपलेल्या पांची मुलांचा वध द्रोणाचार्यांचा मुलगा अश्वत्थामा याने केला होता. त्यामुळे द्रौपदीच्या सांगण्यावरुन अर्जुन व श्रीकृष्णाने अश्वत्थामाला द्रौपदीसमोर आणून उभे केले.

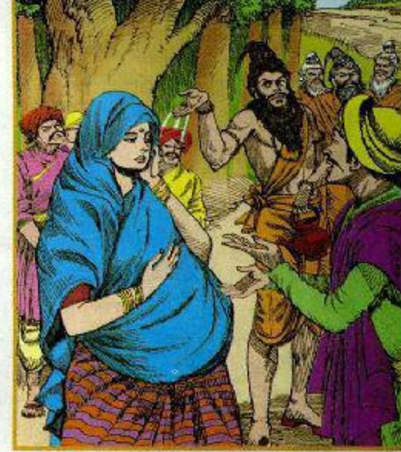
द्रौपदीने अश्वत्थामाला सोडून देत म्हटले - ''तुला झिजून झिजून मरण येणेच उत्तम.'' श्रीकृष्णाच्या सांगण्यावरुन अर्जुनाने अश्वत्थामाच्या डोक्यातील कांही भाग काढून टाकला. त्यामुळे तो वेड्यासारख्या मानसिक रोगाने भ्रमिष्ट झाला.

अश्वत्थामाने पांडवाचा समूळ नायनाट करण्याच्या इच्छेने उत्तरेच्या पोटांतील गर्भावर अस्त्राचा प्रयोग केला होता. त्यामुळे तिच्या पोटातून मेलेला मुलगाच बाहेर आला. श्रीकृष्णाने आपल्या पायाने दाबून त्या बालकाची प्राणाची परिक्षा घेतली, आणि त्याला नवे जीवदान दिले. त्यामुळे त्याचे नाव परिक्षित ठेवले गेले. त्यानेच पुढे पांडवाचा वंश सांभाळला.

बाणांच्या गादीवर पडलेले पितामह भीष्म इच्छा मृत्यूमुळे उत्तरायणाकरिता वाट पहात होते. मृत्यूच्या तोंडात असतानासुद्धां युधिष्ठिराला त्यांनी राजधर्माचा उपदेश केला. उत्तरायण येताच त्यांनी देहत्याग केला व ते नक्षत्रांमध्ये जाऊन विलीन झाले.

युधिष्ठिराचा राज्याभिषेक झाला. त्याच बरोबर अश्वमेध यज्ञाची तयारी सुरुं झाली.

जेव्हां श्रीकृष्ण व यादववीर कुरुक्षेत्रात आले होते, तेव्हां द्वारकेमध्ये त्यांचे प्राबल्य नसल्यामुळे अंदाधुंदी माजली होती. द्वारकावासी घमेंडी व

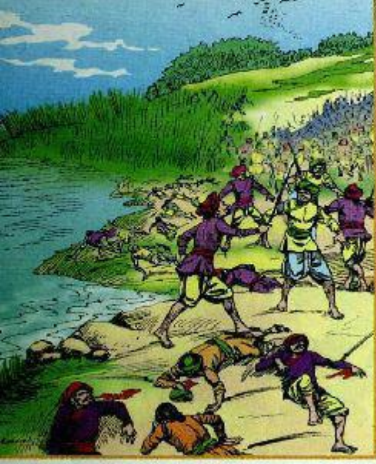

अविचारी बनले होते. युद्धाच्या सुरवातीलाच बलराम तीर्थाटनाकरिता द्वारकेमधून बाहेर गेला होता.

एकदा द्वारकेमध्ये विश्वामित्र ऋषी आले. तेव्हां द्वारकावासी घमेंडी व मूर्ख लोकांनी सांबाला एका गर्भार बाईचा वेष घालून त्यांच्यासमोर नेले व गंमतीने विचारले, ''स्वामी, सांगा ह्या गर्भारशी बाईला मुलगा होईल कां मुलगी?''

विश्वामित्रानी थट्टेच्या स्वरात क्रोधाने शाप देत म्हटले - ''मूर्ख व दुष्ट यादववंशीयांनो, हिच्या गर्भातून एक मुसळ निर्माण होईल. ते सर्व यादव वंशाचा नाश करेल.''

ते सर्व उलट चेष्टा करत होते. परंतु सांबाने स्त्रीवेष काढून टाकला. तेव्हां खरोखरी एक मुसळ बाहेर पडले. ते पाहून सर्व यादववंशी लोक घाबरून गेले.

कांही दिवसांनी युद्ध संपल्यावर श्रीकृष्ण हस्तिनापुरहून द्वारकेला परत आले. तेव्हां यादव लोकांनी ती घटना श्रीकृष्णाला सांगितली. श्रीकृष्णाने त्या मुसळाचे अत्यंत बारीक बारीक तुकडे करून समुद्रांत फेकून द्यावयास सांगितले.

त्यातील एक बारीक तुकडा समुद्रांतील एका माशाने गिळला. ती मासोळी एका व्याधाच्या हाती लागली, व व्याधाने त्या मासळीच्या पोटांतील तो लोखंडाचा तुकडा आपल्या बाणाला बसविला. अखेर त्या बाणानेच श्रीकृष्णाचा अंत झाला.

इतर सर्व तुकडे पाण्याच्या प्रवाहाबरोबर वाहात जाऊन कांठाला एकत्र येऊन पडले. तेथे गवताच्या रूपाने उगवले.

कांही वर्षांनी द्वारकेतील सर्व यादव पुरुष लोक गमतीजमती करीता समुद्र किनाऱ्यावर गेले असतांना सर्वांनी मनसोक्त दारू प्याली. व प्रत्येकाला गुंगी चढली. प्रत्येकजण आपापल्या बढाया मारू लागला. शेवटी प्रत्येकाने जवळचे गवत उपटून एकमेकांस मारण्यास सुरवात केली व त्याने सर्वजण मरण पावले.

ऋषीचा शाप खरा झाला. त्या मुसळानेच यदुवंशाचा सर्वनाश झाला.

जेव्हां बलरामाला ही घटना समजली. तेव्हां तो विवर्ण होऊन जंगलामध्ये जाऊन समाधिस्त झाला. त्याने योगाच्या बलाने आपले शरीर त्याग केले व शेषनागाच्या रूपाने तो वैकुंठात जाऊन पोहोचला.

श्रीकृष्णाने द्वारका वसवण्याकरीता समुद्राकडे जमीन मागितली होती. ती समुद्राला सात दिवसाच्या आत परत करावयाची होती. त्यामुळे कृष्णाने अर्जुनाकडे निरोप धाडला - "तू ताबडतोब द्वारकेला येऊन येथील मुले, म्हातारे व बायका यांना घेऊन इंद्रप्रस्थला घेऊन जा.

श्रीकृष्णाने तत्पश्चात आपला प्रिय सखा उद्धव याला परमतत्वाचा उपदेश दिला व आपले खरे रूप दाखविले.

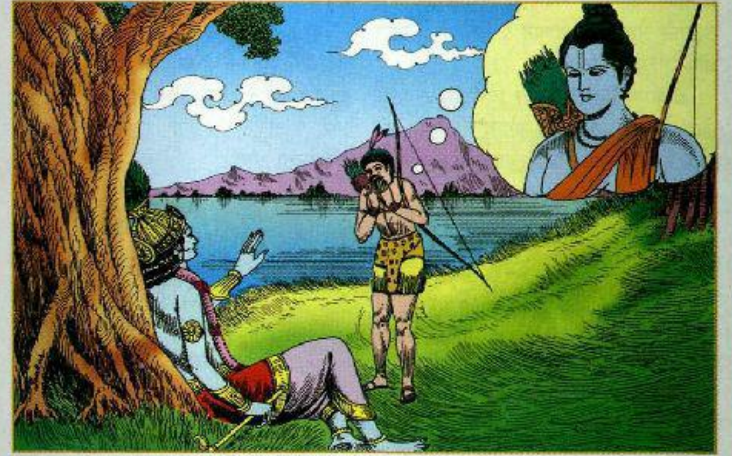
शेवटी श्रीकृष्ण समुद्रकिनारी जाऊन आपल्या बांसरीवर दिव्य असे वेणुगान वाजवूं लागला. त्याच्या बांसरीवर हिन्दोल, यमुना-कल्याणी व देवगान्धार राग निघाले. सर्व आसमंत तरतरून उठला. समुद्राचे पाणी शांत झाले. त्यानंतर विश्रांतीकरिता श्रीकृष्णाने जवळच्याच एका झाडाच्या सावलीत उभे राहून आपले पाय पसरले. एका व्याधाने दूरूनच पायाला हरणाचा पाय समजून बाण सोडला. तो बरोबर पायाच्या तळव्याला लागला. तो बाण तोच होता. माशाच्या पोटातून मुसळाचा तुकडा काढून व्याधाने बाणाला लावला होता. श्रीकृष्णाचा शेवटही त्याच मुसळाच्या तुकड्याने झाला व पूर्ण यादव वंशाचा संहार झाला.

एकदा हिंडत हिंडत दुर्वास ऋषि द्वारकेला आले होते. तेव्हां त्यांनी श्रीकृष्णाकडे खाण्यासाठी खीर मागितली. नंतर रागाने त्याला स्वतःच्या अंगभर खीर लावायला सांगितली. तेव्हां श्रीकृष्णाने चुकून आपला पायांचा तळवा सोडून सर्व ठिकाणी खीर लावून घेतली. तेव्हां दुर्वासानी श्रीकृष्णाला सांगितले. तुला फक्त तळव्यापासूनच प्राणांची भीती व अपाय होऊ शकतो. शरिराचा बाकी भाग माझ्या वरदानाने लोखंडाचा झाला आहे.

तळव्याला बाण लागताच त्यातून रक्ताच्या धारा वाहू लागल्या. थोड्या वेळाने शिकारी आपली शिकार घेण्याकरिता जवळ आला. तेव्हां श्रीकृष्ण वेदनेने कण्हत असलला पाहून त्याला रडूं येऊ लागले.

श्रीकृष्णाने व्याधाला समजावत म्हटले - "तू माझ्याकरिता दुःख करू नकोस. रामावतारात मी झाडाचा बुंधा घेऊन वालीला मारले होते. तेव्हां तू त्यावेळेस वालीचा मुलगा अंगद होतास. त्यामुळे ह्या जन्मांत माझ्यावर तू सूडाचा बदला घेतला आहेस. कर्माची फळे भोगावीच लागतात. त्यामुळे तू काळजी करण्याचे कारण नाही." असे म्हणत त्याने रामावतारातील स्वतःचे स्वरूप त्याला प्रत्यक्ष दाखविले. रामाचे दर्शन होताच त्याला आपले पूर्वायुष्य आठवले. तो रामतल्लीन होऊन गेला.

तेवढ्यांत श्रीकृष्णाचा सारथी त्याच्या

शोधार्थ तेथे येऊन पोहोचला व श्रीकृष्णाला त्या स्थितीत पाहून हुंदके देऊन रडू लागला. श्रीकृष्णाने त्याला दिलासा देत म्हटले - ''तू ताबडतोब द्वारकेमधे जाऊन यादव लोकांना द्वारकेमधून निघून जावयास सांग. अर्जुनाला जाऊन माझा निरोप सांग, कीं त्याने यादव वंशातील सर्व स्त्रियांना हस्तिनापुरात घेऊन जावे व उद्धव व अक्रूराला माझा आशीर्वाद कळवावा.''

श्रीकृष्णाने परत एकदा आपल्या मुरलीमधून स्वर काढले. तो एक अद्‌भुत व अपूर्व असा राग होता. नंतर शरीराच्या अगाध लीला समाप्त करून विष्णूच्या दिव्य रूपांत तो वैकुण्ठाला गेला.

श्रीकृष्णाने देहाचा त्याग केल्याबरोबर समुद्राचे पाणी उसळूं लागले. सगळी द्वारका पाण्यांत बुडाली. ह्यानंतर नवीन युगाचा प्रारम्भ झाला - ''कलियुग.'' श्रीकृष्ण स्वर्गात गेल्यानंतर उद्धवाने त्याच्या आदेशाने प्रत्येक लोकांच्यात श्रीकृष्णाच्या भक्तिचा प्रसार केला.

श्रीकृष्ण मनुष्य रूपांत विष्णूचा अवतार होता. व आपल्या अनेक अगाध लीलांच्या द्वारे लोकांच्यात ईश्वरभक्तिचा संचार करण्यास आला होता. तो विष्णूच्या अंशाचा भाग होता. त्यामुळे तो त्रिकालदर्शी सर्वज्ञ होता. त्याच्या अवताराचा मुख्य हेतू म्हणजे, दुष्टांचा संहार करणे. सदाचरण करणाऱ्याचे रक्षण करणे, व त्याच बरोबर एक नवीन आदर्श लोकांपुढे ठेवणे. त्यांनी स्वतःच्या विचारांनी एक चांगला आदर्श सर्वांसमोर ठेवला.

कलियुगाचा आरंभ झाला, तेव्हां त्यांना कळून आले की कलियुगांत माणसांच्या हातून इतकी क्रूर पापे घडतील की माणसाची तपस्या क्षीण होत जाईल. त्यामुळे त्यांनी माणसाच्या मुक्तिकरीता सरळ मार्गाचा अवलंब केला. तो म्हणजे भक्तिमार्ग.

कृष्णावतारातील एक महान भेट म्हणजे गीता. महासागरात बुडणाऱ्या कलियुगातील माणसांना एकमेव सहारा असल्यासारखे होईल. ह्या महान ग्रंथात स्वतः देवांच्या तोंडून निघालेले अमृतवचन सर्व वेदांतील सारतत्व आहे.

गीतेच्या महानतेच्याबद्दल कोण्या पंडित विद्वानांनी सांगितलेले बरोबरच आहे. वेद वेदान्त ह्या गाई आहेत. श्रीकृष्ण त्याचा दूधवाला गवळी आहे, व अर्जुन मूल आहे. तो गीतारूपी अमृत पान करतो आहे.

हरवलेली आंगठी

एका शबर राजाच्याकडे इल्लु व मल्लु, हे दोन विश्वासू सेवक होते. पण राजाला इल्लु जास्ती आवडत होता आणि मल्लुचा तो रागराग करीत होता.

एके दिवशी राजाने या दोघांना बोलावून सांगितले, ''तुम्ही दोघेही सुटी घेऊन आपापल्या घरी जा. तीन दिवसानंतर इथे एक मेळा भरणार आहे, त्या दिवशी मात्र तुम्ही दोघेही अवश्य या. हे घ्या, तुमच्यासाठी बक्षीस आहे.'' आणि राजाने इल्लुला एक मोठा दगड दिला आणि मल्लुला एक मोठा सुरणाचा गड्डा दिला. दोघांनी राजाला प्रणाम केला व ते घराच्या वाटेला लागले.

राजाने इल्लुला एक मोठा दगड दिला म्हणून इल्लु मनोमन राजावर नाराज होता. तो मल्लुला म्हणाला, ''हा भिकार दगड मी घरी कशासाठी घेऊन जाऊं? मी इथेच झाडींत कुठेतरी हा फेकून देतो.''

''नाही, नाही, असं करुं नकोस. हा सुरण उचलायला मलाही जडच होतोय. आपण आपापल्या या वस्तू बदलूं या.'' मल्लु म्हणाला.

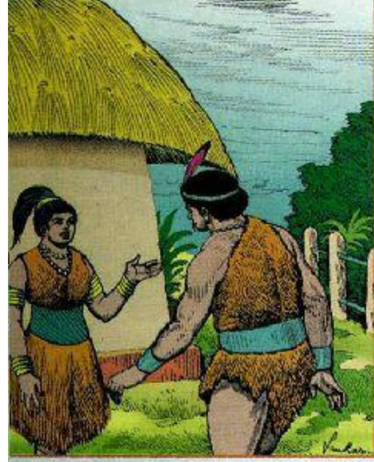
दोघांनी आपापली बक्षिसे एकमेकांना दिली. इल्लुने तो कंद शिजवून खाल्ला. मल्लुने तो दगड रात्री चांदण्यात निरखून पाहिला. तर त्याला त्या दगडांतल्या चिरेंत कांहीतरी चमकत असावे असे वाटले. त्याने तो दगड फोडला. त्यांत मोठ्या कौशल्याने सोन्याचे दागिने बसवलेले होते ते बाहेर आले.

राजाने केलेला पक्षपात मल्लुला लगेच समजला. ते दागिने इल्लुसाठी होते, तरीसुद्धां मल्लुने ते स्वतःकडे ठेवले.

तीन दिवसानंतर मेळा सुरुं झाला. त्यादिवशी राजवाड्यांत मनोरंजनाचे कार्यक्रम होते. त्यानंतर मेजवानी होती. भोजनाला बरेच लोक आले होते. राजाने सर्वांची नीट विचारपूस केली. त्यावेळी मल्लुच्या अंगावर चार सोन्याचे ठळक दागिने पाहून राजाने विचारले, ''हे अलंकार तुला कुठे मिळाले?''

मल्लुने राजाला खरी गोष्ट सांगितली. त्या दगडाचे मोल समजले नाही म्हणून इल्लुने तो दगड मल्लुला उगीच दिला, त्याबद्दल इल्लुने राजाची

२५ वर्षांपूर्वीची चांदोबात प्रकाशित झालेली कथा

क्षमा मागितली. राजाने इल्लुला क्षमा केली. पण त्याने मल्लुचा वध करायचा निश्चय केला.

मेजवानी संपल्यानंतर जेव्हां सर्वजण निरोप घेऊं लागले, तेव्हां मल्लुने राजाला सांगितले, "मी हे अलंकार घातले आहेत, त्याबद्दल आपण मला क्षमा करावी. आम्हाला जी बक्षिसे मिळाली, ती आम्ही बदलून घेतली. इल्लु व त्याच्या बायकोने सुरणाचा कंद खाऊन संपवला."

"मी तुला क्षमा केली आहे. त्याचं प्रतीक म्हणून मी तुला ही आंगठी बक्षिसादाखल देतो आहे. ती तू अगदी सुरक्षित ठेव आणि पुढल्या आठवड्यांत मला दाखव, पण लक्षांत ठेव कीं जर तू ही हरवलीस, तर मात्र तुला मृत्युदंडाची शिक्षा दिली जाईल." राजाने सांगितलं.

मल्लुच्या लक्षांत आले की राजा त्याच्याशी कपट करतोय, व त्याचा कांटा काढण्याच्या प्रयत्नांत आहे. म्हणून ती आंगठी त्याने मोठ्या शिताफीने नीट लपवायचे ठरवले. पण त्याच्या झोंपडीत आंगठी लपवण्यासाठी एकही चांगली जागा नव्हती.

शेवटी, जेव्हां रात्रीं त्याची पत्नी व मुलगा झोंपी गेले, तेव्हां त्याने घराच्या मातीच्या भिंतीत लहानसे भोक पाडले, त्यांत आंगठी नीट ठेवली आणि ओल्या मातीने ते भोंक बुजवून टाकले. त्याच्यावर त्याने इतके छान गुळगुळीत लिंपण केले कीं कुणालाच ती जागा सहजगत्या लक्षांत आली नसती.

सकाळपर्यंत तो ओलावा सुकला आणि ती जागा भिंतीसारख्या रंगाचीच दिसूं लागली. मल्लुला तेव्हां वाटलं कीं आता त्याच्या जिवाला कांही धोका नाही.

या घटनेनंतर दोन दिवसांनी राजाने मल्लुच्या पत्नीला बोलावून सांगितले, "तुझ्या नवऱ्याने ती अंगठी कुठेतरी लपवून ठेवलेली आहे. ती मला आणून दे. मी तुला बरेच सोनेनाणे देईन. पण ही गोष्ट तू तुझ्या नवऱ्याला मुळीच सांगायची नाहीस. जेव्हां तो बरेच सोने, दागिने पाहील, तेव्हां तो आश्चर्यचकित होईल."

मल्लुच्या बायकोला हे माहीत नव्हते कीं राजा तिच्या नवऱ्याचा प्राण घेण्याच्या विचाराने ती आंगठी मागतो आहे. तिने घराचा कानाकोपरा शोधला, पण तिला आंगठी मिळाली नाही.

संध्याकाळी नवरा घरी परत आल्यानंतर तिने विचारले, "तुमच्याजवळ ती आंगठी होती ना, ती कुठे आहे?"

मल्लुला वाटलं कीं तिने ती अंगठी बघितलीय. म्हणून तो म्हणाला, "ती मी भिंतीत लपवून ठेवलीय."

दुसऱ्या दिवशी मल्लु कामाला निघून गेल्यावर तिने सगळ्या भिंती नीट निरखून पाहिल्या. शंका आली तिथे खणले आणि शेवटी तिला ती आंगठी सांपडली. तिने पटकन ते भोंक लिंपून बुजवले, आणि आंगठी घेऊन घाईघाईने राजवाड्यांत गेली.

राजाने आंगठी घेतली आणि त्याच्या बदली तिला पिशवीभर सोने दिले. ती फारच खूष झाली. घरी परत गेल्यावर ती थैली तिने घराच्या मागील बाजूला जमिनींत पुरली.

आठवडा संपला. राजाचा एक सेवक मल्लुकडे येऊन म्हणाला, "राजाने तुला आंगठी घेऊन लौकर यायला सांगितले आहे."

मल्लुने झोंपडीत आंगठी शोधली. जेव्हां ती आंगठी हरवली आहे हे त्याच्या लक्षांत आलं, तेव्हां तो ओरडायला लागला, "आता माझे आयुष्य संपत आले!"

त्याने बायकोला बोलावून विचारले, "आंगठी कुठे तरी तू बघितली होतीस कां?" पण नवरा मारील या भीतीने तिने सरळ सांगितलं कीं तिने आंगठी बघितलीच नव्हती.

मल्लु निराश झाला. जड पावलांनी तो राजाकडे जाऊन म्हणाला, "महाराज, मी आंगठी दाखवूं शकत नाही."

"तर मग तुझा मृत्यू अटळ आहे." राजाने सुनावले.

"महाराज, ही शिक्षा उद्यापर्यंत पुढे ढकलावी. तोपर्यंत मी माझी सारी कामे आटोपून ठेवतो." मल्लुने राजाला विनंती केली.

'बरं तर, मी त्या मांगांना सकाळी तुझ्या घरी पाठवीन." राजाने सांगितलं.

मल्लुने हताश होऊन घराची वाट धरली. तो फारच कष्टी झाला होता. त्याने विचार केला, "नाहीतरी उद्यां मी मरणारच आहे, तेव्हां आजच एक मोठा मासा पकडतो, छानपैकी शिजवून आनंदाने जेवण करता येईल!" आणि त्याने आपल्या कमरेच्या पट्ट्यांतून बांधलेला एक गळ काढला नि तो पाण्यांत फेकला.

थोड्याच वेळांत त्या गळाला एक मोठा पांढरा मासा अडकला. मल्लु तो मासा घेऊन घरी गेला, तर काय, त्याची बायको घरांत नव्हती.

म्हणून त्याने मोठा सुरा घेऊन तो मासा चिरला. त्याचे डोळे चमकले आणि तो किंचाळला, "आंगठी आहे, ही राजाची आंगठी आहे."

ती आंगठी घेऊन मल्लु राजाला भेटायला धावतच सुटला. रस्त्यांत जो भेटेल, त्याला तो सांगत होता, "मला वाटलं, माझा शेवट जवळ आला, पण मी वांचलो!" जेव्हां तो राजाकडे पोंचला, तेव्हां त्याच्यापाठोपाठ अनेक माणसेही जमली होती.

मल्लु आपल्या मित्रांसह राजासमोर गेला व म्हणाला, "महाराज, ही घ्या आंगठी! आता माझ्या मृत्युदंडाची शिक्षा रद्द करा."

सर्वांच्या समक्ष राजाला मल्लुची शिक्षा रद्द करावी लागली. ती अंगठी मल्लुच्या हातांत कशी आली हे कांही राजाला समजलं नाही. कोणती दैवी शक्ती त्याला मदत करत असावी? त्यानंतर मात्र राजाने कधी मल्लुवर अपकार करण्याचा प्रयत्न केला नाही.

वास्तविक त्याचं असं झालं कीं मल्लुच्या पत्नीने जेव्हां ती आंगठी राजाला दिली, तेव्हां राजाने ती आपल्या आसनाजवळच्या तिवईवर ठेवली होती. त्या रात्रीं एका उंदराने तिवईवर उडी मारली आणि ती आंगठी उडून जमिनीवर ठेवलेल्या पाण्याच्या घड्यांत पडली.

दुसऱ्या दिवशी रोजच्याप्रमाणे राजाच्या सेवकाने त्या मातीच्या घड्यांतले उरलेले पाणी नदीच्या कांठावर जाऊन नदीत ओतले, आणि ताजे पाणी घड्यांत भरुन आणले. राजाला कांही हे माहीत नव्हतं. त्यामुळे ती आंगठी मल्लुच्या हातांत पुन्हां कशी आली याची खरी गोष्ट त्याला कधीही समजली नाही.

भारतांतली अप्रसिद्ध स्थळें :

चेट्टिनाड परंपरा

दक्षिण भारतांतला चेट्टियार समूह सामान्यतः "नाट्टुकोट्टै" (गांवरान दुर्ग) या विशेषणाने ओळखले जातात. त्यांची आलिशान घरे इतकी प्रशस्त आहेत कीं स्थानिक लोक आश्चर्यचकित होतात. कारण ही घरे किल्ल्यासारखीच असतात. कल्पना करा कीं एखाद्या घराला हजार खिडक्या असल्या तर? हे असे घर तुम्हाला कारईकुडीमधे पाहाता येते. ही पूर्वी चेट्टिनाडची राजधानी होती. आता हे गांव तमिळनाडमधे आहे. हे विशाल भवन १९१२ मधे बांधले गेले. इथें इटलीच्या लाद्या विटा आणि ब्रम्हदेशांतून आणलेले सागवानी लाकूड, यांचा भरपूर वापर केलेला आहे. या बांधकामासाठी स्थानिक कलेलाच उत्तेजन दिले गेले आणि स्थानिक वस्तूंच्या उत्पादनाला प्रोत्साहन मिळाले. उदाहरणार्थ, कांही कांही इमारतींत वापरलेल्या फरशा तर जवळच्याच अतनगुडी गांवात रेती, सिमेंट, पाणी व रंग मिसळून हाताने तयार करण्यांत आलेल्या आहेत. त्या फरशीवर आपण जेव्हां अनवाणी चालतो. तेव्हां आजदेखील आपल्या पायाला गारवा जाणवतो. तिथल्या भिंतीही तितक्याच थंडावा देणाऱ्या आहेत. भिंतीवरचे प्लास्टर, अंड्याच्या टरफलांचा चुरा, अंड्यातले पांढरे, चुना, गूळ व इतर कांही मसाल्यांचे मिश्रण करुन सुरेख गुळगुळीत केले गेले. या विशाल भवनांमधल्या आंतल्या चौकांत हवा खेळती राहिल्यामुळे सगळ्या दालनांत मोकळी हवा जाणवते. लांकडी दरवाज्यांवर बहारदार कोरीवकाम केलेले आहे.

उन्नती साधणारी चेट्टियार जमात सावकारी व व्यापारांत संपन्न बनली, आणि आपल्या अत्यंत सचोटीच्या व्यावहारिक कौशल्यामुळे त्यांनी आपल्या समुदायाचे चांगले नांव मिळवले व ते राखले.

त्यांनी निर्माण केलेल्या या 'नाट्टुकोट्टै' घरांमुळे त्यांचे तेच नांव प्रसिद्ध झाले.

जर्मनीत नुकत्याच भरलेल्या आंतरराष्ट्रीय प्रदर्शनांत चेट्टियार समूह व चेट्टिनाड परंपरेच्या इतर अनेक वैशिष्ट्यांवर खास भर देण्यांत आला व तमिळनाड पर्यटनांत त्यांस पुरस्कृत करण्यांत आले आहे.

